

Udkast til den danske Kirkeordinants.

Meddeelt efter Originalen af Registrator *H. Knudsen*.

Det Haandskrift, hvorefter *Udkastet til den danske Kirkeordinants* her for første Gang offentliggjøres, findes i det kongelige danske Geheime-Archiv, og udgjør et Hefte i Folio, bestaaende af 126 beskrevne Sider og 4 ubeskrevne Blade. Gram har i Fortalen til sin Udgave af Krag's og Stephanii Kong Christian III's Historie (den danske Oversættelse S. 135—42) første Gang omtalt dette Haandskrift og tillige handlet om Udkastets Tilblivelse og dets Forhold til den gjeldende Kirkeordinants. Til disse Grams Bemærkninger kan det her være tilstrækkeligt at henvise, saa meget mere som en ny og udførlig Undersøgelse om vor Kirkeordinants (af Hr. Prof. Theol. *Engelstoft*) allerede kan ventes i et følgende Hefte af nærværende Tidsskrift. Blot om selve Haandskriftet skal her tilføies et Par Bemærkninger. Det er skrevet med en god fast Haand, der meget ligner Haanden i en Cancelliregistrant fra Kong Frederik I's Tid, men synes dog ikke at være den samme. Endnu mindre ligner Haandskriften nogen af de Reformatorers, der er Udgiveren bekjendt. Oprindelig er kun den ene Halvdeel af hver Side, den høire, bleven beskrevet; den venstre Halvdeel blev staaende blank, for at der kunde være Plads til de Rettelser, Kongen vilde foretage. Disse Rettelser findes nu ogsaa tilføiede paa den dertil bestemte Plads, undertiden ogsaa over eller mellem Linierne, altid, som Gram har bemærket, med Kongens Sekretær *Jesper Brochmans* Haand. I nærværende Udgave har Udgiveren

bestræbt sig for at tydeliggjøre Læserne, hvorledes Udkastet har været saavel før som efter Kongens Gjennemsyn. Alt hvad der af det oprindelige Udkast er bleven staaende, er derfor her bleven trykt med almindelig Skrift, hvad der er bleven overstreget er her givet med mindre Skrift, og de Rettelser og Tillæg, der hidrøre fra Kongen og ere tilföiede med Jesper Brochmans Haand, ere givne med heldende Skrift (Cursiv). Iövrigt har Udgifveren bestræbt sig for at levere et *bogstavret* Aftryk af Originalen og beholdt dens Interpunction.

I n d h o l d.

	Side
I. Om Lærdommen	58.
II. Om Ceremonier	60.
I. Om Börnesang og Læsning i Kirkerne . .	60.
II. Viis og Maade at sige Messer	63.
III. En Skik til at prædike	67.
IV. Om Helligdages Hold	73.
V. Hvorledes Daaben skal tilgaae	75.
VI. Hvorledes Aflösningen skal tilgaae	76.
VII. Hvorledes man skal berettes	78.
VIII. Hvorledes man skal samle Folk i Ægteskab	80.
IX. Hvorledes Kirkens Tjenere skulle tilskikkes	81.
X. En Skik, hvorledes de Forhærdede skulle bandsættes	86.
XI. En Skik at besøge de Vanføre og Fattige	87.
XII. En Skik, hvorledes man skal gaae til dem som dönte ere til Döde	90.
XIII. En Skik at jorde Liig	90.
XIV. Hvorledes Jordemodere skulle undervises	91.
XV. En Skik at undervise Barselqvinder . . .	93.
XVI. En Skik, som holdes skal med de Qvinder, som sine Börn ligge ihjel	94.

III. Om Börneskoler	95.
Hvorledes Skolerne skulle have sig . . .	96.
Om Övelse udi Skolerne	99.
IV. Om Ophold og Forsyn til Guds Ords Tjenere	
og de Fattige	102.
Om Hospitaler	108.
V. Om Superintendenter og Provster og deres Med-	
hjelpere	110.
VI. Om Landspræsters Bøger etc.	114.

**En godt ordinantz och skick vdi kiircken,
standner sunderlig vdi Sex articler.**

Thet furstte er om leerdommen.

At ther maa vdtkeesis gode skickelige Predickere som kundne rethsinddeligenn predicke Euangelium, rethskaffeligen vddeele Sacramenterne, Och bequemmeligenn forclare the thye budt, Troens articlere, Pater noster, och Sacramenternis brug, for thee Vnghe och vffulldtkommene Christne.

**Thett andnet er Cerimonier, och vdtuorttis
kiircketiennistte.**

At ther maa forordineris nyttelige och eendregttelige skickelszer offuer alldle saagne kiircker, At thee eenffolddige ey mue forargies aff nogenn vliigelighedt vdi nogenn saadann handnell.

Thet tredie er Scholerne.

At ther tilskickes gode bequemme Scholemestere vdi stederne, huilcke alldle wegne medt sandt skickelighedt kundne vplere vngdommendt vdi alldle maade.

Thet fierde.

Er een menig kiistte for kiirckernis tiennere, och thee fattige, at ther maa were atforsyrge kiirckernis tiennere theris nering met, och thee fattige mue bliffue hiulpene.

**Thet fempte er om superintendenten, och
prouestter.**

At ther maa were saadanne som kundne holde tiennerne wedt theriss embede, och see tiill met, at alldle ting mue alldle wegne gaa reet tiill.

Thet siette er om Bøgher.

At gode Saagne presttere mue haffue at drage reth sandt gudelighedt vtaff, Och ey bliffue snart vfforseenddes forgiffuene aff nogre vpdne bøger, huoerdanne nu meer, endt nogen tiidt tilforn vdtgaa.

Atkomme nu tiill thet furste som er om leerdommen, ia thendt woer salighedtzs tienniste wedt huilckenn gudtzs wellgerninger thee Christus oss haffuer forhuertuet vdkyndnes for faalck, och vddeellis eblant alldle tbennom som throe.

Szaa indeholdder tha samme leerdome sundderlig three pungher. I furst. thet hellig Euangelii predickenn huilckenn ther hoess och saa hart kreffuer penitentzs, och bedring, throen och hindnes fructer som ere gode gerninger.

II Sacramenternes skickelig och böerlig tildelelsze, thee och saa kreffue een sandt penitentzs, styrcke throen, och paamyndne oss throens fructer.

III Een enfolddig forclaring paa woer börne leerdome, wedt huilckenn ther clarlig wiisis, vdi huadt maade mandt schall rethe och bedre seg, giffuis kyndtskab paa synddere, och gode gerninger, och wiisis baade huilckenn thend retthe sandne throe er, och huoerledis wii hindne mue offuerkomme.

Framdelis schall nu thendne hellig Euangelische leerdome alldle wegne were reen, och eendregtiig hoess alldle, och fore alldt tyng trenghe hart indt paa thendt artickell om mendiskenns rethferddighedt, at huer maa forstaa huadt throen er, och huadt hun göer, huoerledis wii hindne offuerkomme, och huilckelundne menddiskene

rethferddige göris, Ja och saa huadt mennige predickere
schulle haffue, Och huoerledis thee predicke schulle.

Om Gudtzs loug och gudtffrygtighedt.

Om Euangelio och throen tiill Gudt.

Om penitentzs.

Om Kaarset.

Om böen.

Om gode gerninger.

Om thendt friie wiillig.

Om thendt Christelig friiehedt.

Om Gudtz eniige forsiuen.

Om menddiskelige paaffundt.

Om öffuerighedt och heerscab.

Om eegthescab.

Om Hellgene.

Om fastte.

Om Billider.

Och saadanne stycker flere, At predickerne ey forstö-
reenffolldige faalckis siindt met nogenn vffornumstig predi-
ckenn, och forføre thennom saa fra Euangelio.

Nu staar Sacramenternes rethscaffne tiilldelelssze och
hörne leerdommens eenfolldige vdtleggelssze heer paa,
At Sacramenterne liige effther Gudtzs ordt vdtdeelis, och
hörne leerdommen liige saa forklaris, Och saa er thet be-
houff, At saadant skeer liighe eenss hoess aldle.

Thrye bliffue Sacramenterne, Och met liige stoer
gudelighedt schulle thee holldes och brugis aff alldle.

Daabenn hörer tiill thennom som ere plath bleffuene
fortabthe, och wiille worde Christne.

Afflöessningenn hörer thennom tiill, som mussen paa
thet negeste ere fortabthe, thee falldene ere och begiere
at staa vp igenn.

Herrens nadere hörer the tuiffuellagtige tiill, thennom
som begere atstyrckes och stadttfestis.

II. Om Ceremoniere.

Ceremoniere ere saadanne skicke vdi kiircken, som ere meenlig vptagene fore een goedt skickelighedtzs skyldt, fore vden alldt rethferddighedtzs och nödtorffthighedtzs mening.

I. Maadenn och skick om börne sang och lessning vdi kiirckenn.

II. Huorledis messenn schall holldes for faalcket.

III. Om Gudtzs ordt atpredicke.

III. Om atdöbe börnn.

V. Om aff atlöesze.

VI. Om atberethe faalck.

VII. Om atholde helligt.

VIII. Om atgöre eegthescab.

IX. Om predicker atbeskicke.

X. Om atbandtsetthe the forherdede.

XI. Om atbesöghe thee siughe.

XII. Om attuere hoess thennom som schulle affliiffues.

XIII. Om at iorde liigh.

XIII. Om atunderuise Jordemodere.

XV. Om atlere quindner vtj theriss börne födtzell.

XVI. Om huorledis mandt schall handle met thee quindner som theriss eigne börn ligge ihiell.

Furst om börne sangh och lessning vdi kiirckerne att uenne thennom thermet tiill thendt hellige scriiftis brug, Huor Vicarierne well och saa mue were tiilstede, huilcke endt nu nyde samme (sic) prebender, Men daag lade seg aff Scholemesterenn raade.

Om sögnedage fra viij eller ix sleth, naar thet ringher, Mue börnene effther sedtuaane söghe kiirckenn, Och som tuo börn haffue begynth antiphonet, szaa schole Choerne emodt huer andre siunge, effther antiphens tone iij Othesangs psalmer *eller myndre effther kirckeherrens gode tycke at börnene icke besuares met forlang*

sang, och en partt aff the xxij vdi thendt psalme Beatj immaculatj met Gloria patri &c., Och alldtiidt naar thendt for^{ne} psalme Beatj &c., er vde, Tha schall mandt een siindne vdi hindnes stedt siunge thenndt psalme Quicumque vult saluus esse, Och siidenn tage antiphonet igenn och siunge thet vdt, Strax effther antiphonet er vdt siunget naar ther icke predickes, Tha schal ith barn vdi thenndt stedt som Capitelet pleygede atlesszis, aff thet nye testamente begyndne en latine Lectie met thenndne forleesning, Lectio sancti Euangelii Mathei Capite primo, Och eendnen saa som prophetierne pleygede at eendnis, Ther mandt saa wiill, Tha maa een andenn och lesse een, Ja well och saa thendt tredie thesligestte om thet saa gaath siunis, Daag paa danske liige thet selfue samme som thee furstte tuo siunge paa latine.

Effther samme lectie mue the begyndne en dansch sangh, eller och Benedictus met ith antiphen, Siden schulle Börnene fallde paa knee och siighe kyrie eleyson &c. Och lesse Pater noster. Ther nest entheenn eth aff börnene eller och tiennerne, Ostende nobis dñe misericordiam tuam, met sin geensuaar aff Choret, Szaa Dominus vobiscum, met collecten, Paa thet siiste siunge börnene Benedicamus dño.

Och ther som tha nogre ere, thee fore nogre merckelige sagher (huilcke there tiillkende giffuis) begere atberethes, Szaa mue thee well bliffue berethe, eller och effther predicken, Daag schall ther were skenbarlig uödtorffthgedt paa feerde, paa thet at thendt menige nadere ey maa siunis atforagttes ther met.

Liige sammeledis om samme sögnedage fraa tuo eller fyre sleth naar thet ringher maa mandt siunghe three affthensangs psalmer effther antiphonens tone, Vndder-tagenn thenndt part aff thendt psalme Beatj immaculatj.

Frambdelis schulle och börnene siunge Lectiæ for Capitelet aff thet gamble testamente met thendt waanlige begyndelssze och eendne, saaledis, *Lectio libri Geneseos Capite primo*, Ther effther sögnedages hymnen, siidenn en dansk sang eller Magnificat met en antiphen, Och saa eendnes thet liige som om morgenen.

Om Hellige dages aftener, och om hellige dage tiill affthensang, maa alldting göres och wedt thenndt samme maade, Men tha schall effther Lectierne siungis eth Responsorium met *Gloria patri*, siidenn hymnen, Och effther hyndne Magnificat met ith antiphen, Paa thet siiste *Nunc dimittis* for udenn tone, Och saa endnis thet som heer tiillfornn.

Tiill Othesang om sönddager och Hellige dage schulle fore predicken siunges three psalmer *eller ferre*, Och tuo parter aff Beatj immaculatj met een antiphen, effther huilcke börnene schulle met medell maade röst foruden tone vplese Börne leerdomen, saa daag at Scholemestter begyndder furst paa hueer part saaledis at siunge fore *Hæc sunt præcepta Domini Dei nostri*, siiden tage Börnene thet andet langszommelige Een thet ene, En anden thet andet, saa, *Ego sum Dominus Deus tuus*, *Non habebis deos alienos coram me &c.*

II. Scholemester, *Hii sunt articuli fidei nostræ*, Siidenn Börnene een effther anddenn *Credo in Deum Patrem omnipotentem &c.*

III. Scholemester *Hæc est oratio dominica*, Siidenn Börnene effther huer andre *Pater noster qui es in coelis sanctificetur nomen tuum.*

III Scholemestter *Hæc est commendatio Sacramenti Baptismi*, qua mandauit Christus, vt in ipsum baptizemus dicens, Siidenn börnene effther huer andre *Ite in Vniuersum mundum &c.*

V Scholemester Hæc est institutio Sacramenti corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi Börnene Dominus noster Jesus Christus &c.

Effther thendne Börne leerdome mue Börnene om saa teckis lesse lectierne, Effther lectierne maa ith Responsorium siungis, och Börnene mue siunge Verset met Gloria patri, Sidenn Te Deum laudamus, Och eendnet effther sedtuaane.

Om söndager och hellige dager schall alldt ting giöris vti affthensang liige som om hellig dagis affthenn Men ther som sanghenn bliffuer lengre endt nytheligt kandt were for predickenn, theer skee schall, tha maa saagne-presttenn tiill kiirckenn handtle met Scholemesterenn, at handt lader sompt stande tiilbage.

Frambdelis maa well vdi Domkiircker och Claastere alldting sammeledis holdes met alldte dagis tiider, ther tiill met mue thee och well lesse och saa prestte tiider, alldenistte de tempore, Men tage seg nöyge waare fore, at siunge noget som kandt were thendt hellige scriift emodt, Ja heer sec Biispenn eller Superintendens fliitteligen tiill, at heer anddet ingthet skeer enthenn vdi Domkiircker eller Claastere.

II.

Wiiss och maade at siige messer allmyndelig for faalck (thii alldte andre altere messere afleggis allddelis) och alldenistte een holdes mere for thennom som seg wiille lade berette, for thii Messenn er daag ingthet andet endt Herrens naders brug tiill at tröstte thee skröbelige sambuittigheder och atforkyndne Herrens dödt.

Saa schall ther nu holdes een menige messe om söndageenn fore thennom som wiille lade seg bereette, vdi thee waanlige messe kleder offuer ith briidt altere met waanlige Cälck och disk och teendne liuss.

Canickerne och sunderlig thee huess domkiircke icke er nogenn Saagne kiircke, mue holde paa latine een söndags messe, Om there er thee seg lade bereette, Canon schall bliffue there vde Och saa mue the forkyndne Herrens dödt. *Her schall agttis at pater noster och the ordt som consecreres met at the læses paa danske lige som vdi alle andre kircker.*

Tienneren som Messen schall holde, schall falde paa knee fore alteret och lesse *och schal bede at gudts ordt maa well forkyndes, och fore koningen och fore Riiget thend stund och emeden at folcket siunger Confiteor* (thet mandt saa kallder) Eller huadt hannss eigenn tancke hannom andderledis indtskiuder.

Siiden skall hanndt forfyllgie messen epther thenndt wedtagne seedt, Szaa daag at hun icke bliffuer besmittet met noget ordt som liuder om offer eller gerning.

Furst schall siunges eller lesis indtgangenn, men icke nogenn andenn endt thendt som er tagenn aff scriftenn, saa som thee ere ther falde om söndager, och om Christi höygtiidtzs dag, tage vdt aff psalterenn, eller vdi thenndt stedt nogle danske psalmer, och sunderlig paa landtzs byen.

II Kyrie eleyson vnder atskillige noder effther tiidtszens atskillighedt liige som heer tiill dagis haffuer werit holldet met thendt engelske louffsang Gloria in excelsis, thendt prestenn schall paa latine eller danske begyndne atsiunge.

III Saa wender handt seg tiill Faalcket och siiger Herren were met ether, och wender seg saa om igenn Och less Collecten, men allt paa danske, och thendt alldenistte een, vdenn tiidtszens nödtörttighedt effther sin leyglighedt esker endt een, Tha schall daag alldt tiidt thendt gaa fore, met huilckenn wii bede thet ondelige. Och faalcket schall allt suare Amen. Naar thet er

nu giordt, Szaa wender handt seg atter igenn tiill faalcket
Och less Epistolenn, Men alth paa danske.

III Alleluia, som er een euiig liudt vtj thenndt
hellige kiircke, schulle tuiindne börn siunge met verset,
men forudenn thendt lange hale bag effther. Siidenn vtj
thenndt stedt som mandt pleyede atsiunge Gralen, maa
siunges een, dansk sang tagen vtaff scriifftenn, eller och
een Grale alldt enistte met tuo vers.

Allde Sequentier schulle lades tiillbage, vdenn vdi thee
three Christi hoffuit höygtiider, fra Juell och indtiill kyndder-
misse Grates nunc omnes, met sin danske sang ther hoess.

Fraa Paasche och indtiill Pyngiste dag Victime paschali
laudes met sin danske, Christ stodt op aff döde.

Och pyngestte dag Veni sancte spiritus. *met thendt
danske sang, Nu bede wij thend Hellig aand.*

V, Nu wendder handt seg tiill faalcket igenn och
less Euangelium, men allt paa danske met thenndne
begynddelssze, Thesse efftherffyllgende ordt &c.

Ther nest atter wender hand seg tiill alteret och
siunger Wii throe alldesammenn paa een Gudt, Och saa
maa well Scholemesterenn thenndt begyndtne, Och saa
skeer alldtiidt thendt waanlige predickenn.

Och hiidt indtiill kommer mandt well offuer eth,
Men effther predickenn, hollder mandt atskilligenn, Heer
begyndne nu Papisterne theriss offer Och ther aff liuder
allt thet efftherffyllgendes om Offer, Men thet allt sammell
met thenndt heele Canon forskiude wii, Och holde alld-
enistte thet som purt, gudeligt, och helligt er, Och
begynde nu Messen furst for alluorgie. Ere there tha
thee som wiille were berette, Szaa bereede seg tiennerenn
brödt och win effther som thee ere mange tiill, thee seg
wiille bereette lade, Szaa schulle thee samme giffue seg
op tiill alterit, mendene wedt thendt höygre, och quin-
derne wedt thendt wenstre siide.

VI. Naar tiennerenn er tha reede saa wendder hanndt seg tiill faalcket szom wiill were bereett, och schall göre een formaning tiill thennom om Sacramentet, om thee ere nogle mange. Naar thendt er giordt, saa wender handt seg tiill alterit, och begynder Woer Fader som &c. Alth paa Dansche, Och strax ther paa, Nadernis ordt, Woer Herre Jesus Christus, &c, Och fore allde andre schulle thee iaa siunges paa dansche maaell, Och icke latine, Och strax paa ordene schall hanndt bequemmelige vp löuffthe och lade vnder thess tyngre*) met klaackenn som sedt er.

Naar naderens ordt ere nu vdtsiungene, tha schall Scholemester met sine och met faalcket siunge Iesus Christus er woer salighedt, eller noget andet saadant, vnder thess schulle furst menddene och siiden quinderne gaa fram, *och i thet at the anamme brödet och kalcken skall ingtet siigis, forthij at the tilforen er thennom alle sagt then thiid ther consecreredis effther christi ordt Och schulle tienerne giffue fliteligen ayt paa at thee wiide tal paa huor mange som wille berettis, paa thet at the icke skulle nödigis tiill tvennde gange at consecrere* och vtj thet som thee annamme thet hellige brödt schall prestten siighe, Tag och edh, thette er herrens leghom som er giffuit for theg, Och naar the annamme Calckenn, Tag och driick, Thette er thet nye testametes blodt som er vdtüst for teg, Men alltsammen paa dansche.

VII. Naar thet er giordt, saa schall hanndt wendne seg tiill faalcket, och siighe, Herren were met ether, Och wende seg saa om igenn, och lesse Collectenn for een tacksiigelssze, och faalcket schall suaare Amen, Siidenn schall hanndt atter wendne seg tiill faalcket, Och siighe furst Herrenn were met ether, Ther effther schall hanndt wellsigne faalcket met thendt wellsignelsse

*) *Tyngre* er igjen overstreget, og ovenover, med en anden ubekjendt Haand, skrevet *ringe*.

screffuenn staar vtj thenndt fierde Mosi baag, vtj thet sethe Capitell, Herrenn wellsigne &c.

Och Scholemesterenn schall begyndne the X budt, Eller een andenn sang paa dansche, Och ther met bliffuer thet vde, Vnder thess maa thienneren afföre seg, och flye aldtting sammell, falde saa atter paa knee fore altere Och tacke Gudt,

Men naar ther er ingenn atberethe, Tha schall ther icke consecreris, paa thet at wii ey mue falde vtj sacramentens mesbrug, Naar wii saa handtlidet emodt Gudtzs beffalling, Daag schall handt liige well forfyllge messenn vtj messe seercken alldeniste *fore nogen bogestoell och icke fore alteret* och lade hageleenn ligge, Hanndt schall och springhe offuer naderens ordt, och effther een sang eller tuo lesse een Collect eller tuo, och som waanligt er wellsigne faalcket.

Vdi store Christi höygtiider som tiill paasche, pyn-gestte dag, hellig Treffolldighedtzs söndag &c. maa ther siunges *vdj köpstederne* Introitus paa latine, Gloria in excelsis, Alleluia met Sequentier the rette ere, Och saa præfationes latinæ huilcke tienneren saa schall begyndne Dominus vobiscum, Sursum corda, och saa Framii, Ther nest Sanctus, och saa Pater noster met naderens ordt, alldtiidt paa dansche maall. Paa thet siiste Agnus dei, Men heer raader daag tiennerenn siellff for allt, naar handt wiill siunge Latine eller dansche.

III.

En skick tiill at predicke.

For thii Euangelii predickenn er aantsens och woer salighedtzs retthe tienniste, for huess skylldt seerlestis predickerne och liignes wedt Christo, Szom handt self sagde huoe ether hörer, handt hörer meg, och ther fore schulle thee icke lade seg nöyge ther met, huilkelunde thet kommer fram, Men met rethskaffennhedt aff sandt

agt forfyllget som ith Gudtzs ordt, som aff Gudt och vdi Gudtzs aasiuenn wedt Jesum Christum schulle the siighet fram, At thee vtj ingenn maade forkrencket engthenn met at tiillege eller fraa tege.

Furst schall handt tha som predickendes worder formane faalcket tiill atpaakallde Gudtzs hielp, Ther nest schall handt forthelle textenn som schall forklariss, Och siidenn vdtleggenn, och offuer een tyme schall hanndt ey forlunge sin predickenn, icke schall hanndt hellder staa och siighe huadt hannom selff lystter, men huadt ther hörer tiill saghenn schall hanndt paamyndne met clare ordt, saa at mandt forstaar hannom. for alldt tyng schall handt holde seg vtaff alldde honde skendtzseler och forhaanelssze, Szaa at handt io ingenn rörer wedt naffuenn, alldteniste schall handt straffe syndenn vtj allmynddelighedt, och saadannt som handt haffuer hördt och wedt for west, Huadt handt ingthet haffuer hördt thale om, thet schall hanndt tiide. Icke schall handt hellder hasttelige lade iillde paa Papisterne, met mindre endt paamynddelsse och theriss vnde exempell esker saadant.

Naar predickenn er nu vde saa schall tha predickerenn atter tiillraade faalcket atbede baade for thet aandelig och werdtzlig liiffuis nödtorfftighedt, och alldt thet behouff göres, Och alldt meest for woer naadigeste herre och Konning, At Gudt oss wiillde wedt hannom beskerme, och giffue thet hellig Euangelio sin retthe framfardt, at wii vnder hannom met fredt maathe kunde forfremre Gudtzs ere, Szaa schall thendt menige kiircke bede Pater noster, naar thendt er udtbedenn, saa schall Scholemesterenn begynde en dansch sang och met thend hele meenhedt siunge thendt vdt. Eller om ther er nogenn sunderlig nödt for hende, Tha maa ther siunghis Da pacem, eller lessis Letanier som pleyghe at lessis, och siidenn een Collecte som liuder om samme nödtorfft, Szaa schall

Faalcket suaare Amen, Siidenn efftherfyllger formaninggenn som tiillforrn er hördt vtj Messenn *Her schall giffuis agt paa at the danske letanier at the Jo vdj thet mindste siunges en gang om vgen effther at predicken er vdhe huiilcken Dag som kirckeherren sinnes got were.*

Om söndagenn vtj Stederne schall alldtiidt predickes thet waanlige Söndages Euangelium vtj Othe sang aarlig aff Capellanen , och vdi Messen aff Saagnepresttenn , Menn effther maalltiidt börne lerdommen alldtiidt fore thee vnghe, furst budtordene , Ther nest throens artickler , siidenn Pater noster , Och paa thet siiste thee thrye sacramenter, saa daag at there huert siindne een part fulld eendnis, och alldtiidt schall ther tiilleggiss vtj eendenn een wess och eendregtig vdydtning paa thennom allde , liighe som hun staar vdi Lutheri liillde Catechismo.

Icke schall nogenn there beuiise sin leerdorn , men allth thet handt kandt affstedt komme thet schall handt heer göre tiill kiirckenns vppbyggellsse , at there alldtiidt maa höris alldt thet samme aff allde , och faalcket maa thess wiissere vnddereettis aff leerdommens liigformighedt, Menn alldt thet stundt een partis artickle forclares , tha schall alldtiidt thendt samme heele part met allde sine article forteelles , Daag saa langlig at vnge faalck mue tyendes hoess seg selfue kundne fyllge met , men articklen som tha forclares schall, thendt maa alldt met en sunderlig maade begyndnes och cendnes , och saa schall liige thet samme skee vtj thee andre parter , och strax samme Börne lerddom vdi allde sine parther er saaledes eendt, saa schall mandt alldtiidt tage furst paa igenn.

Tyser om vghenn schall vtj thet höygestte predickes vtj stederne , om Odensdagenn , och om freddagenn , Men naar oppenbare nödtorftighedt seg begiffuer , tha tager manndt the tuoe dage tiill tiisdagenn och taarssdagenn, och ey schulle ther tha andre bögher predickes, endt thee

som ere leetthe och nythelige, Szaa som Söndagers Episteler, eller noget saadant, met huilcket mandt kandt formane faalcket tiill sandt penitentzs, sandt Gudtfrugtighedt, reth tiillliidt tiill Gudt, och sandne gode gerninger. Thi vdenn penitentzs kanndt throenn icke were, Jcke er hellder Penitentzs forudenn throenn thet hun wiill siunes, och thee tuo wiill Chrus haffue baade predickede tiill sammenn Lucæ vdi thet xxiiij. Men daag laste wii icke at ther och saa vtj thee steder huoere som faalcket er möget och predickerne manghe bliffuer och saa aff andre bögher hueer dages predickenn, ther som ellers thet forhandtles som kandt were tiill vpbyggellsze.

Paa Landtzsbyerne schall och liighe sammeledes om söndagerne predickes thet waanlige Euangelium een halluff thyme, och thendt andenn halluff thyme schall bruges tiill at forclare Börnne lerddommenn vdi, Och ther som nogle aff the nu ere saagne prestere paa landet kunde icke reth predicke thet Gudt tiillhörer, Tha mue thee aff dansche postiller lesse ordt fraa ordt for sine faalck baade Euangelii vdtlegning, och börne lerddommens forclaring, Szaa lenghe indtiill thee met tiidenn mue wennes tiill atpredicke och thale self, Daag schulle thee gøre sin flit heer vdi, at thee ey tage nogenn aarsaghe tiill liisenhedt aff thet, ther saa tiill nogenn tiidt offuerberis met thennom vdi kerlighedt. Huer söndag schulle landtzsprestterne forclare een artickell aff nogenn partt vtj Börnne leerddommen, Och allt thet stundt thee saa duellie vtj een part, tha schulle the och saa alldtiidt fortellie thendt heele part, som naar the ere vtj Budtordene och haffue ith atforclare. Tha schulle thee liighe well vpleese allde thee andre. Enddaag ther saa tiill forclaring icke flere vdtleggis endt thet ene. Och liighe sammeledes vtj throens artickler, Pater noster, och Sacramenterne. Och saa beskedelig schulle thee vplese samme artickler, at hueer

aff bönderfaalcket kanndt saa tiidendes wedt seg selfue tellie thennom effther, Men huer part aff samme Börne leerddom schulle thee alldtiidt met saadann en wiss och kaartt vdtlegning besluthe, som ther staar vdi Lutheri liillde Catechismo, Thee schulle och icke göret andderledis endt saa. och alldtiidt schulle thee begynde och eendne huer aff thesse sex parter thee börne lerddommen indeholdder, met nogenn merckelig begynddelssze och eendne, Och ther schulle the iidelig och alldtiidt tage waare paa, for huess skylldt samme Börne leerddom och schall begyndes paa nye strax effther hanndt er een siindt eendt. Effther predickenn schulle alldtiidt skee bönner for wortt Heerscab, for thendt allmynddelig nödtorffthgedt, och thet rene Gudtzs ordt, och aff allde eendregtelig schall bedis Pater noster. Paa thet siiste schall ther siunges en dansch sang, eller thee allmindelige Letanier met en Collect, om thendt menige nödtorfft thet saa fatter vdi een brugh.

Vdi stederne schall mandt emodt thee three störestte höygtiider Jule affthenn, Paasche affthenn, och pyngeste affthenn tiill affthenn sang predicke fierde partenn aff en tyme, Och paa samme höygtiider three dage om kring, och saa effther middag, schall mandt predicke om höygtiidenn. Paa thee andre höygtiider som ere, Nyeth aarss dag, hellig three konninger dag som handt kalldes, kynddermisse, Mariæ hebudelszes dag, woer herris hymmellffaris dag, Mariæ besögelsszes dag, S. Hannss Baptistæ dag, S. Michels, och allde helligenn dag, schall ther predickes om dagenn alldene, och ingthet om affthenenn tiillfornn vdenn mandt wiill.

Nogle sunderlige predickene fallde ther om aaret, szom S. Staphens dag, Tha schall ther predickes om Diaconer, och ther hoess thales om S. Laurentzszes Exempel,

at faalcket maa indtgrundnis een merckelig omhyggelighed for thee fattige.

Paa S. Hanssis dag tredie Jule dag om atskillige kalldt, at huer agther siith kalldt, och lader thet seg saa bliffue befalet, at handt icke thet forlader, och leder effther noget andet.

Thendt söndag Esto mihi thet er Fastelaffuens söndag, schall lesis thet Euangelium Matthei 3. och thendt dag schall forklares alt thet daabsens Sacramente haffuer paa seg.

Thendt söndag Quasi modo geniti nest effther paasche aff thendt aarsaghe thet Euangelium Joannis XX. gifuer, schall tracteris thet Sacramente afflöesning.

Skeertaarsdag schall forclaris Christi legoms och blodtzs Sacramente, Och ther som nogenn tha wiill lade seg berethe, tha schall alldting met sang och lesning gaae tiill liige som om söndagenn, alldeniste schall Faalcket ther om flittelig paamyndes, at mandt ey thendt tiidt tager Sacramentet aff en bloet sedtuaane for tiidtszenns skylldt, *ther skall och giffues tilkiende och handles om föddernes thoelsse som chrus thoede syne discipellers födder om skeertorsdag.*

Langfreddag om morgenenn effther Börnne sang naar thet menige faalch haffue vdtsiunget theriss danske sang tiill sammell, saa schall predickeren vpstye och vplesse thendt hele pass stycke effther andet, liige som hanndt er sammen sanblet vtaff thee fyre Euangelister wedt Docter Hannss Pomer, indtiil lvpstanddelsszens historie, Och begyndne saa, Thette er woer Herris Jesu Christi piinssels historie, som hun er aff thee fyre Euangelister vpscreffuenn, ther woer Herre Jesus Christus haffde effther naderenn tacket, tha gick hanndt heden nvdt offuer thenndt beck Cidron &c. Ther effther maa hanndt paa een halluff tyme wiise faalcket hannss piinsels brug, och siidenn

effther maalltiidt wiidere forclare thee andre stycker vdi passenn. Ther som och nogen begerer atberethes paa thendne dag, saa lade seg berethe, men alldt thendt parth aff messen som waanlig er for predicken, maa bestaae seg saa at mandt begynder effther predickenn paa for maningenn.

S. Hanss Baptistæ dag schall mandt predicke om Gudtzs ordtzs liudige predickenn, emodt hine geendöbere som praale saa fast met thet prophetische ordt, Erunt theodidacti, at huer schulde leeriss aff Gudt selffuer, Och ther met foragthe mundelige predickenn, Och forstore alldes Scholer. *Taa maa och siungis then Sequentia aff sanctj hansses halsshugning, Sallite, icke skall heller forglemmes thend historia aff sancthe hans huilcken vdi en predickenn icke kand endnes.*

Alldes Hellgene dag schall ther predickes om thenndt rethe helligens Dyrckelssze *thend rette ære och hellgenes efftherfolgelsse*, at thendt hellige kiircke maa forstaa huorlunde helligene mue gudelige dyrckes *æres oc* Gudt louffuis vdi thennom, och met alldt Gudtfrygtighedt theriss Exemple aff oss annammes och efftherfyllgiess.

S. Michels met alldes engelters dag schall skeep een allmyndelig tacksiigelssze for alldt thendt gröde mandt haffuer thet aar faaett, Och for een tacksiigelssze schall ther met inderlig hiartthenss Gudelighedt siunges strax effther predickenn aff thenndt hele Meenhedt Te Deum laudamus. Szaa schall ther thendt hele dag baade om morgenenn for middag och effther maalltiidt predickes om Englene, at huer maa fornemme huadt gaffuenn wii haffue vtaff theriss tienniste, och hui mandt maa well alldtiidt tacke Gudt.

III.

Om Hellige dagers holld. . . Thi heer maa holldes nogle sundderlige hellige dage, icke for dages eigene

skyldt, men paa thet at ordet maa bliffue predicket, och att allde stycker thee Euangelium indehollder mue tiill gaffuenn bliffue forclarede.

Ingenn hellige dage tage wii wedt vdenn thee waanlige söndager, at faalck een siinde om vghen mue huiile seg aff arbeide, höre Gudtzs ordt, annamme sacramente, allmyndelige met huer andre bede om alldt nödtörfft, och tacke Gudt for well giordt.

Three Christi hoffuit höygtiider *huert besönnelike* vtj three sambfelde dage holde wii for Christi historiæ skyldt hellige, Thesligeste nyeth aarss dag, hellig Three konninger dag, kynddermisse dag, Mariæ forkynddelsis dag, Och ther som thendt samme fallder vtj Dümell vghe Tha schall hand holldes Palme leffuerdag effther gammell seedt.

Woer Herris hymmellfariss dag Mariæ besögelsses dag met sith wonlige Euangelio, men Epistelenn schall lessis aff Esaïæ prophetii Capite xj. Ther schall vdtgaa en quiist &c. och eendnes there, Och hannss leygherstedt schall worde hederlig S. Hanss Baptistes höygtiidt S. Michels, och allde hellgene dag.

Apostelers dage schulle aff predicke stoelenn forkyndes, och met S. Mariæ Magdalene dag vpsettis tiill theriss nestte efftherfyllggendes söndager Daag schall ther paa samme söndager alldt ting lessis, siunges, ock predickes, effther som thet om söndagenn fallder, at theer alldt enistte bag vdi predickenn paamyndes, om there er noget sanddrugeth om thennom vdi scriffthenn ther mandt kandt tage effthersiuen vtaff tiill at throe Gudt, elske sin nestte, och taallmodelig bere thet hellig kaarss, Men huor som skeer daglig predicken ther maa thet were frieth atforhandtle samme Euangelium eller historie paa samme dag som hun fallder *Och om sancte marie magdalene dag maa siungis thend Sequentie om henne, laus tibi chre.*

V.

Huorledes daabenn schall tiillgaa, Thii daabenn er dog een beseigling paa thee stycker, huilcke wii throe om Christo, styrckendes throen, Handt bemercker een penitentzs, och kreffuer ith Christeligt leffnet.

Börrn schulle döbes met dansch lesning, och vti thendt samme font som sedtuon er, The schulle bloedthes och saa three siindne offuer öeszis met wandt, daag schall mandt giffue sköede paa theris fyerlighedt, om thet er saa vtj tiidenn at thee och thaalet atbaress. Thii mandt söger met daaben börrnenss salighedt och icke theriss forderffuelssze.

Szaa schall nu döbe ffaderen atspörge Fadderne, huess barnn thet er, Och om thet er hiemme döebt, Ther som handt hörer tha, at thet er retthelig döebt, Tha schall hanndt inggellunde döbet igenn, effther thii, ther er icke vdenn een daab tiill Ephe. iiij. Alldenestt schall hanndt tha vpregne throens artickler vdi spörsmaals wiiss som sedt er, lesse Euangelium Marci Och bede Pater noster, Och saa maa handt well lesse en dansk psalme offuer Barnet. Siidenn schall hanndt siige tiill thennom som neruerendes ere, och sunderlige tiill Fadderne *som forelderne sculle bede ther tiill eller effther doben om thet icke kand skee tilforn* Brödre och sustre, thette barn er döebt och haffuer allde reede thendt hellig aandt met sundtsens forladelssze, ther fore wiille wii icke döbet igenn, at wii icke mue forhaane thendt hellig aandt, huilcket i ffaddere schulle wittne saa som winttnesbyrdt for allde andre, Och tacke thendt herre Gudt som hannom haffuer taget tiill naade wedt Christum. Siiden schall hanndt siighe tiill Barnnet, Herrenn beuaare thin indtgang och vdtgang fraa nu och indtiill euig tiidt, Gudtzs Fredt were met teg Amen. Eller och handt maa lesse thendt bön som saa begyndnes. O Aldtmegtigestte Gudt. Paa thet

siiste schall handt thale ffadderne tiill, at thee nu heer om schulle allde wegne bere winttnisbyrddt, och ther som thet saa hendtnede seg at forelldderne tiill barnet döde, thee tha wiillde were barnet vdi foreellddernis stedd, vti thee erinde som salighedt er anrörendes. *om the ere vdy thet samme stedd.*

Men ther som barnet icke er döbt, eller och ther tuiiffuelis (som well ouffthe skeer) paa barnszens daab (thii daabenn shall met wiillckaar icke haffue roem hoess oss vdi kiirckenn) som mandt pleyer atsiighe Est thu icke döebt tha döber ieg teg. Tha schall ther furst göriss een formanig tiill ffadderne som there staa hoess, at thee mue bliffue paa myntte om daabenss ypperlighedt, och saa schall thennom formaner at thee giffue agt paa huadt ther nu siighes, Szaa schall handt begyndne, Faer heer nu vdt thu vrene aandt &c., Naar Daabenn er tha skeedt, saa schall atter een formanig göress tiill faderne effther sedtuaane, at thee mue wiide huadt thee ere barnet plegtigge, om thet hendder seg at fforelldderne döe, förendt thet kommer tiill skells allder, Tha ere thee pleegtiig at uplere thet vtj börne leerdommenn *om the ære vdy thet samme stedd boendes och besiddendes* at hanndt maa naar hanndt vpuoxer bliffue wedt Christum liighe szom hanndt wedt daabenn er indtpaadet vtj hannom.

VI.

Huoerledis afflöesningen schall tiillgaa.

Afflösning er en vpreysning fore thennom som ere fulldt neer baarttfalldene, och saa gaath som een igennkommelssze tiill daabenn, aff huilckenn wii maatthe agthes atuere fraa-falldene, huilckenn er thenndt krafftiggestte leygdom fore arbeydendes sambuittigheder.

Ingenn schall afflöeses vdenn hanndt aff sine sunders wederkendelssze begerer afflösning. Ther fore schulle Saagneprestter vdi stederne were tiill stede vtj kiirckenn,

om löffuerdagenn vnder affthenn sang, Menn paa Landtze byerne förendt messen holdes om söndagenn, Och lade seg finde redebone fore alde thee scriiffte wille och be-reettis. Thenndt som scriiffther schall göre scriifftheffaderenn regenscab paa sith leffuenet, och engthenn vdi allmyndelighedt bekeendne seg een sundere, eller och wederkendne noget thet hanndt haffuer forsömmet vtj siith kalldt, eller om sambuittighedenn noget nagger, Tha schall hanndt thet siighe fram, Ellerss kreffuis heer icke alde sunders vpregelssze, och hueerss vtj seer, men at mandt nogle fortellgie, thet kanndt saare queigne sambuittighedenn, Menn heer maa allt tiennerenn were fornumstig, och före legdommen tiill syndnenn *aff gudts ordt*, hueer som hun er tiill, Och saa löese hannom aff met hannss *handts* paa leggelssze, och lade hannom nyde thenndt rethighedt hanndt före haffde vndder daabet, vdenn hanndt finder hannom atuere bandtseth och icke endt nu forliigt met thenndt hellig kiircke igenn ther effther, om hanndt wiill berethes, schall hanndt siittelig atspöries, huadt forstanndt och mening handt haffuer om Herrens nadere, om hanndt och forstaar huadt Herrens nader er, och huadt nythe hanndt haffuer met seg, och for huadt sagh hanndt begerer atbrugen, Och om hanndt haffuer vdi Christi Schole saa ytherlig forbeidret seg, at hanndt weedt at upreigne the X. budt och andet som hörer tiill börne leerddom Ther som hanndt icke tha kanndt fortellie oerdene vdi börne lerddommen, Och ey suaare effther som nu er sagdt Tha bliffue seg paa thendt siindne som thenndt ther haffuer icke Brödtluffuis kleder, vdelugt aff naderens deellagtighedt. Men wedt hanndt atsuaare tiill alt thette, tha schall ther agthes om paa hannss leffuenet, huadt handt holder aff samme forstandt, fföre thee som siighe seg atthroe, och ere dog aff openbare lastte beröyghet, Thee schulle holdes fraa thendne nadere,

förendt thee met openbare tegne beuiise seg atföre eth andnet leffnet.

Ther schall ingenn manddrabere faae aflöesning, förendt handt bliffuer forliigt met saghuollderindt, och faaer fornöiget haade heerscab och saguollderenn, möget myndre schall saadane giffuis breff och stadtfestes som kanndt well were skeedt vden saghuollderenns och heerscabs sambycke, men heer met scriffue wii nödtörfft icke regell fore, Thii hun haffuer ingenn loug.

Men thendt som effther saadant mandtslett er bliffuen met herscab och hannss wanner som dreebt er forliigt, handt schall effther een gammell seedt tage nogle tiill seg aff sine kynddinge och wanner, och gaa saa om sönddagenn tiill hannom som er saagneprest ther samme stedtz, och ther strax effther predickenn for höye alter giffue oppenbarligenn sin anger och ruffuelssze tiillkende for alde. Naar Saagnepresttenn hannom saa haffuer hördt, tha schall hanndt mane thenndt heele kiircke tiill atbede fore hannom, tröste hannom met thet hellig Euan-gelio, Och saa aflöse hannom.

Liige vdi samme maade schulle och hyne vskellige wiunddinge giirighe och saa mange som met oppenbare lastter haffue oppenbare fortörnet thendt hellige kiircke, göre oppenbare pliigt, begere thee tha allffuaarlig och aff hiarthet at aflöseses, tha mue thee faae aflöesning oppenbare, och bliffue forliigtte met meenhedenn thenndt helligh kiircke, for thii, syndder som witherlige ere, thee schulle oppenbare forlades, Men thee som lönlige ere aff thennom, maa mandt och lönlig aflöese.

VII.

Huoerledis mandt schall berettes.

Thendne berethning er thee throe Christnes stadtfestning, Ja saa godt som ith pantt, thet oss giffuer winttnesbiurdt och wesshedt atschulle faa thee stycker, huilcke

oss loffuis vtj Euangelio, som er syndens forladelssze rethferdighedtzs tiillregnelssze, och thet euiige liiff.

The szom wiille tha berettis och annamme Sacramentet, the schulle annammet vnder begge parter *vdj alle steder Och om nogre ære som icke ære stadfeste vdj troen, thet er, som icke torffue vdj saa maade anamme Sacramenttet, eller ære endnu wanuittige, the same mve formiddelst flitige predicanter vdj tre maanedes nogsam vnderuises och læres huorledis chr̄s thet haffuer indsat och skicket paa thet at the och vdj lige maade wille anamme Sacramenttet nar the see andre theris exempell Ellers ther som the icke wille lade thennom vnderuise, thaa schall mand icke holde thennom fore suage eller fore wanuittige, Men fore forherddede och forstockede emod chr̄i indsettning och skickelse.*

Tiill thendne hellige sambquem (huillekenn hører alldenniste thee Christne tiill) schall ingenn tiillstedis, icke endt hellder aff the Christne, met myndre Endt thee haffue ladet seg vp for tiennerne, och haffue bedet om atmue bliffue bereet. Icke schulle hellder allde thee som hede ther om tiillades, förendt thee faae giordt skell for theriss throe. Och suoret tiill thee spörsmaall som görris tiill thennom om naderenn, vdenn mandt daag keendne thennom atuere skickelige och rethskaffne noch. Ja ther som thee endt fulldt well wiide atsuaare, tha schall ther daag giffuis agt paa theris seygher *seder* om thee icke ere danide *skickede* effther forstanddenn.

Szaa schall heer nu furst inggenn tiillades aff thennom som throe, thee seg icke haffue tiillkende giffuit. thernest och ingenn aff thennom som haffue ladet seg offuerhöre, och kunde icke suaare tiill thet thee atspöris. Thesligestte ey helldder nogenn aff thee forhörde som icke lader metfyllge vdi sith *sönduge* leffuenet thet hanndt haffuer vdi offuerhöringenn bekeendt.

Thii schall mandt nu holde thesse efftherscreffne fraa thenndt deellagtighedt vtj thet hellig Sacramente.

Furst thee som oppenbare ere handtsette och icke endt aflöestte

II Thee som forherdelige hengge wedt nogenn witherlig kettheriie.

III Affsindige mendische och vffornumstige hörnn.

IIII szaa mange som haardtryckelige leffue vdi nogenn oppenbarlige lastter som hoerkarlle, sköerleffnere, aagerkarlle, slemmere, daablere, skeendne gestte, wolldtzsmendt och allddermeest Guds ordts forhaanere och foragthere thee som oppenbare och forudenn alldt Guds frygt szaa syndne, Och wiide daag möget met store ordt atblabre om Euangelio.

Vdi en Sum er thette meninghenn, at thee Christj Discipler som seg haffue beteedt fore kiirckenns tiennere, haffue ladet seg offuerhöre och bekeendt sandthet som saghenn haffuer seg, Och haffue heer tiill beuiist bekeendelssenn met theriss leffuenet, och haffue faaet aflöesning och ey ere bleffuene forskudene, thee mue gaa fram mendene furst och saa quinderne. Och saa schall ther affkyndnes huer tt aar thyser, Szaa mange som seg schulle vndtholde fraa alters Sacramentet Palme söndag och fierde söndag vdi Aduent.

VIII.

Huorledis mandt schall saffne faalck vdi

Eegthescab.

Met eegthe perszoner paa eygthescabs wegne haffue Guds ordts tiennere ingthet atskaffe vdenn at giffue thennom tiillsammen, och atvnderrethe theriss bekumrede sambuittighedt, alt andet hörer werdtzslig öffuerighedt tiill. Ther schulle inggenn giffuis tiillsammell vdi eegthescab emodt forbudt vdi thee förhödene lecdt, Jcke hellder thee som lönlige emellom seg selfue haffue throeloffuet seg

sammell, forudenn theriss willig, huilcke thee ere vndergiffuene, Eller thee som icke ere tillfornn een siindne och anddenn siindne operbarligenn forkyndede vtj kiirckenn och met een mene bön haffue ladet seg hielpe. Men huoer tuo nu ere, ther ingenn hynder er hoess vtj thesse eller andre maade, thee mue vtj kiirckennss neruerelsse, effther landtzsenns wedtagne seedt aff kiirckenns wedtagne tienner lade seg samle effther thendt skiick och maade som staar vdi Docter Mortens store Catechismo.

The forbödne leedt schall mandt vdtleede aff landtzslougenn, for thee saa well som alldt thenndt tuiiffuell eller trette seg kanndt om eegtescab begiffue hörer öffuerighedenn tiill, Och ther schulle the forhandtles, men fallder ther nogre behenddelige sagher indt, tha maa mandt raadtsporie seg, met Superintendenterne.

Men effther thii, thet heer vdi Riiget er icke saa clarlig met landslougenn berammet heer om, Tha bede wii gerne, at konninglig Maicestat wiillde beraade seg heer om met Riigenns raad och lade saa met thet furstte vdtgaa, huilcke leedt sömelige schulle were och huilcke vsömelige. *Her effther skall ingtet Egteskab tillades vdj thet tredie lid paa thet at blodsens ærlighedt och bluxell vppeholdes, lige som her tiill aff wore forelderne er huldet.*

IX.

Huoerledis Kiirckenns tiennere schulle tiillskickes.

Fore thii prest weyningenn eller ordning er ingthet andet, endt een skiick vtj kiirckenn atkallde nogenn tiill attienne vtj Gudtzs ordt och Sacramenter Thii ingenn schall aff seg selfuer, vdenn hanndt bliffuer loughlig kall det, vnderstaa seg thendt tiennistte vdi kiirckenn, eller indtrente seg vdi nogenn saagenn.

Naar mandt behöuffuer tha een tienner vdi kiirckenn, Tha schall ther förendt nogenn vdtuelies flüttelig bedis

om hannom effther Christi eget ordt, Och naar thee, huilcke saadant tiillbör, och saadann een behöuffue, met proffuestenn atspörgie hannom hoess superintendentem, eller och före hannom nogenn saadann tiill, tha schall hanndt daag icke settis theer hedenn tiill een forstandere vtj kiircken aff prouestenn, förenndt hanndt bliffuer well offuerhördt, och bliffuer fundenn duelig och bequeem naach tiill atannamme thenndt aandelig ordening, atpredicke Euangelium for meenheden, och tiill Sacramenterne, icke atgöre, men atuddeele thennom, j. Cor. iiij.

Siidenn schall prouestenn effther predickenn saa ledis, eller wedt sliig maade thale faalcket tiill. Kere Brödre och Sustre vdi Christo, i wiide atj nu haffue giordt en fying och Credentzs tiill Gudt ffader, at hanndt for Christi skylldt wiillde giffue ether een godt predickere, och vdi thet er thendne, som i heer see tiill stede, ether tiillkommen (aff theriss flittige tiillhielpning som ther haffde om atsköde) en godt höffuisk leardt mandt, och saa möget som mandt forfare kanndt, tiill saadaunt ith Embede icke vbequem. Ther fore görer nu thet som igenn staar, beder Gudt, at hanndt hannom giffuer for Christi skylldt sin naade, tiill atgöre hannss embede tiill alldes ethers salighedt, och drages tiill miindne, at Christus giorde selfuer lüge saa, ther hanndt wiillde vdtuellie sine Aposteler, Lucæ vj. Nu schall hanndt beffaales ether heer fore alteret met sang, bön, och hendders paaleggelssze. Ther fore beder nu Gudt ffader inderlig for hannom allde sammen. Szaa schall tha hanndt som tienuistenn schall annamme met nogle aff thennom ther neest boendes saagneprester knele neder for alterit, och thenndt stundt samme Saagnepresttere hiemmelig bede for hanum schall ther siunges, Kom Hellig aandt Herre Gudt &c. Och naar thet ene Vers er vdtsiunget, saa schulle saagnepresterne stande vp *och proffuesten skall lese en hellig*

*leysse om bisperne aff then Epistell tiill Titum paa danske Och effther samme leysse er endt skall hand giffue then som ordineres skall fore the bud och befaling om thet hellige euangelium alffuerligen och tro-
ligen at lere och predicke, och om Sacramentterne retteligen at vddele och ther effther at hand retteligen lere om penitentie at giöre och om kaarssett och om offuerrigheden, om gode gierninger, och at hand met sand lerddom emod staar falsk wildfarelsse Och at hand met aldt fliidt studerer then hellige schriff och at bede Och thend som schaall ordineres skaall aabenbare fore alle met aaben röst sware at hand thette alt samen effther som gud giffuer hannum nade tiill will thette fuldkomme och ther effther skulle kirke-
herrene legge henderne paa hannum och legge hendder paa hannom, som tiennistenn annamme schall, liige thet samme schall och proffuestenn göre, wendendes seg om for alteret, och met thet samme lese offuer hannom en Collect paa danske, tiil huilckenn faalcket schall suaare, Amen Och siunge saa, Nu bede wii thenndt hellig aandt &c. Vnder thess bede saagnepresterne atter och met thet samme schulle thee beffale saa thendt Herre Gudt alldt saghen och staa vpp och saa schall alt thet skickelsse om ordineringe forfuldes effther paulj ordt Creaturet hellig göris wid ordet och bönnen.*

Thii thesse tuo stycker höre baade tiill atgöre een menig tienniste vdi kiirkenn, Prophetii thet er leerdum och *schriftens* forstanndt, och eth reeth kalldt, och ehuem engthenn eller begge fattis, hanndt bliffuer thet menige embede tiill nogenn saagne tiennistte vbeuaaret.

*Huilcken sognekircke paa landzbyerne som haffuer en tienere behoff then schall met proffuesten vd-
uelge seg en tienere som kand were bequem Ther som hun kand schriffue sandt widnesbyrdt om hans*

leffnit och seder tiill superintendenten Och met samme schriffuelsse skall hun sendne hannum tiill superintendenten at hand offuerhörer hannum om hans lerdom Och ther som hand findes ther god fore thaa schall hand presenteres aff samme superinntendentte tiill koningens lensmand Och hand paa konniglige maie-stadts wegne schall anamme hannum Och schall loffue sig met thet allerförste at wille bede om confirmats aff thend öffuerste superintendent och sende samme confirmats tiill kircken paa ko. maiestats bekostning Och thend som schall ordineris hand schall icke reigsse lenger end tiill samme lensmand, Men thenne proffuestens och thend som ordineres schall skickelsse tiill superintendenten then skall see paa kirckens tering och bekostning.

Och huilcke som aff gammell tiil haffue Juspatronatus tiill at vduelge och at presentere sogneprest eller predicantte thennom schall kircken bede om en mand som then kand tencke at were ther till bequem och at then presenteris superintendenten formiddelst proffuesten effther som forskreffuit staar.

Vdj köpstederne ther schulle burgemesthere och raad haffue magt tiill at presentere bequeme personer tiill sognekirckerne och saa ther som the her tiill inghen Juspatronatus eller anden rett haffue hafft.

Ithermere, Effther thii Superintendenterne faae icke (sunderlig nu saadane tingeste saa fornyes) thend tiillbörlig agth och myndighedt hoess Faalcket, tha siuness thet raadeligt, at konninglig M^{tt} gaffue sine Leenssmendt beffalling, at ther som nogle saagne-prester saa loughlig kalldthe, och offuerhörde förde breff fraa Superintendenten, aff huilcket thee maathe staa tiill throendos hoess leenssmandenn, At samme leenssmandt tha paa konningens wegne forudenn alldt geensiigelssze stadtfestede samme saagneprest, Thenndt saa er kalldet och offuerhördt. Ifor, ther som huer saagneprest schulde henthe sin Confirmats aff konningen, thaa

wiillde Saagnepresterne furst henghe een stoer thering paa. Ther nest waare thet och tiill fryttende, at the schulle nödiges tiill atlöse theris stadtfestelssze breffue allth och dyre. Och offuer allt er endt thette thet suaarestte, at konninglig Maicstat wiillde hendne stoer vmaghe, och saa Saagneffaalcket mögenn besuaring naar mandt saa aff konningenn schulde hentte stadtfestelssze breffue, Enddaag wii vdi thendt sagh scriffue konninglig M^{ts}. indthet fore, at hannss naade maa ey dömmen huadt nytteligest och best er.

Ther findes och saa well thee saagne ther huerckenn er saa möget faalek tiill, eller saa rundelig ere forseette, at huer kandt föde sin Saagneprest, Ther aff kommer thet, at en saagneprest nödiges tiill attiene mange saagne met sin stoere vmag, Och theriss föye forbedring, *forthij schall om saadanne sognnekirckes saa skickes lige som konninglige maicstadt haffuer thet ordineret vdi then skickelssze som bleff giördt vdi nörre iutlandt.* vdi huilcket wii höygelig begere kon. M^{ts}is gode raadt, at there vtaff saadanne tuo eller three saagne maathe beskickes een.

Och saa begere wii, at hync tygge brödre maathe met konninglig forbudt formeenis atstaaye saa om heer och theer och foruendne saa thee eenfoldige menddischers siindt fraa sandthedt. Ja inggelledis schulle Saagnepresterne steede enghenn muncke eller hine bisse predickere vpp vtj theris predicke stoell. *Tyggebrödre muncke skulle her effther vdi thette riige icke vppeholdis, the skulle icke heller trygle, icke predicke &c. men the som ere gamble och siuge the schulle bliffue vdi theres clostere Sameledis the som icke ere duelige tiill noget embete ther schulle the födes for gudts skyld dog met saa skall at the skulle afflegge cappen och the icke skulle bespötte gudts ord och euangelium,*

Item thee billeder ther thendt wanuittige allmue göer offring tiill, huor och saa aff lang weyss ther fraa er stort tiilllaab tiill stoert affguderii, *the skulle begerede wii atlade aff konninglig mynddighedt plaeth horttages. Thij at huer er well witterligt at thet icke andit er end clart affguderie.*

Thee Saagneprestere, som ere nu saaledis forskickede tiill thendt aandelig tienniste, mue saa lenghe agttes och kalldis thet thee ere, Szom thee hlihue waaragtige vtj rethsiinddig leerddom och gode seyder, men ther som thee begyndne athlihue andre endt thee waare, och ey raade boedt paa naar thee ere bleffuene vnderuiiste, Tha mue thee well effther Superintendentens och prostørs (sic; prostens?) sköen aff herscabet settis tiill rethe, at thee holddes vnder thendt menigh skiick, och regnis for vueygde, liige som andet allmues faalck.

X.

En skiick Huoerledis thee for heerdede schulle bandtsettis.

Thii bandt er thenndt ytherste leeygdom kiircken haffuer tiill athindre syndder och lasttere met, Och ther fore schall mandt holde hartt ther wedt vtj thenndne siiste tiidt ehuoerdann Kiircken er.

Szaa manghe som oppenbarlig ligge vdi oppenbare lasttere, och saa ledis fortörne kiirckenn, som hoer kalle, sköerleffnere &c., och wille icke retthe seg, naar thee ere en siindne och andenn siindne vnderuiiste, men bliffue forheerddede vtj theris vndscab, the mue holldes fore hedenske och fordömelige, Mathej xvij., Icke schulle thee heldder stedis tiill alters Sacramente tiill thess stöerre theriss fordömelssze, Szaa lenge som thee seg icke lade fortryde thet thee saa oppenbare haffue iillde giordt, men tiill predicken maa mandt stede thennom, och eblantt met schal mandt flittelig atuaare thennom at thee frygte Gudt, och ey foragthe thenndt samme dom, som predickerne paa meenedenns wegne effther Gudtzs ordt haffue ladet lyde offuer thennom, at thee ey mue vpuecke nogenn stöerre Gudtz doem emodt seg, och wende saa thet kiirckenns moderliig riiss seg tiill een euüg fordömmelssze,

Thii huadt som helst predickerne vtj thee maade besluthe, thet wiill Gudt holde wedt fulldt magt. Daag mæ wii met thendt bandt satthe well haffue een mendeskelig omgengelssze for thenndt meenige fredt och roelighedtzs skylldt, menn inghet schall manndt handtle met hannom som met en broder, at kiirkenn ey maa beskuffis vtæff hannss vdygd.

Alt thet andet hörer herrscabet tiill, for thii Gudtzs foragthere hoerkarle, Jomffrue krenckere, fattige börns fortryckere, kiirkeröffuere, och theris vgudelige offuerfældere, thee fælde och saa vnder suerdet, Szaa er och suerdet kiirkenn sin tienniste möget pleygtig, at hun ther wedt maa bliffue vtj fredt.

XL

En skiick atbesöghe thee waanföre och fattighe.

Thet böer alldt meest reett gode predicker atgöre, fore the hauffue best fore alldre andre behouff athöre Euangelium, Ther fore schulle predickerne idelig gerne besöghe thee fattige och waanföre, och flittelige naar aarsaghe giffuis paamyndne faalcket, at thee noget tiidelig effther siugenn tager thennom, sende budt effther thennom, at the kunde siidenn thess inderligere gaa tiill thennom och giiffue thennom paamynddelssze och ey biide tiill thenndt allder ytherste nödt, met myndne endt nogenn bleffue aff hastelige och en vfforsseendes siugdom forrasket.

Huort thec ere tha een siindne kalldele, tiidt schulle thee siidenn vnderstundom gaa hedenn igenn, effther som thenndt siughe haffuer behouff, vdenn *thend siuge* handt haffuer nogre andre hoess seg thee hannom kunde göre fyldtlestte naack met vnderuiisning, Men ther som thee icke kaldes, tha ere thee redeligenn aarsaghe om thee icke komme tiidt.

Naar thee komme tha baart atberette thenndt siughe, Tha schulle thee sunderlig giffue agt paa huorledis thendt siughe haffuer skaaedt seg wedt Gudtzs ordt, at thee mue thess bedre tiill gaffns kunde vnderuiise hannom. Ther nest kandt thendt siughes wiillckaar thet thaale, tha schulle thee aff clare steder vdi scriiftenn beuiise alldede mendiske atuere sundere, och wedt throenn aldenistte tiill Jesum Christum atffaae synddennis forladelssze. Siidenn huoertiill Christus haffuer indtskicket sin nadere effther formaningenens indtholdt, som hannom schall forholdes förendt handt berethes, Vnder thess schall handt beffalle atbrede een reen dug paa boerdet, och lade sette eth thendt liuss vp, om thet er tiill fangs, Szaa schall handt legge bröedt paa disckenn och lade win vdi Calckenn, och naar thet er giordt, tha schall handt wende seg om tiill thennom som neruerendes tiillstede ere och siige, Woer herre Jesus Christus siigher saa selffuer Mathei, xviij huoer som tuo eller three ere vdi mith naffuenn forsamlede ther er ieg mith eblant thennom, och huadt som thee vdi hannss naffuen bede thet schulle thee wisseligenn faa.

Effther thii wii ere tha vdi herrens naffuenn heer forsamlede atholde een amynddelsse om hannss nadere, *Thaa wille wij vdi herrens naffn giffue hans Sacramente wor broder thenne siuge eller wor Söster huilcken som icke kand sielff gange tiill oss tiill then menige Herrens natvore.* och at annamme hannss Sacramente, saa wiille wii och met en sandt throe nyde och bruge hannss Sacramente och effther hannss beffalling tracterit met hannss egne ordt, och annamme saa tiill wore syndders forladelssze Amen.

Szaa schall handt met clær röest paa dansche lesse furst Credo och Pater noster och siidenn naderens ordt och siighe, Woer Herre Jesus Christus &c. Och recke saa thendt siughi Christi leghom, som mandt pleygher.

Ther nest schall handt tage Calckenn och siighe sammeledis, Liighe saa tog hanndt och Calckenn &c.

Tiennerne schulle och føre seg vdi höffueske och bequemme *menige* prestte kleder naar the saa tractere Sacramentet, thet ereffulde sacramente tiill een ere.

Paa thet siiste schulle thee flüttelig vnderuiise saadanne siughe om daabenn och om kaarsset, och fore allt andet raade thennom tiill taallmodighedt, at thendt herre Gudt sender oss kaarsset tiill, icke paa thet handt wiill forderffue, men kalle oss tiill boedt och bedring, at naar wii saa langt ere kommene, at wii kende oss selfue och hannom tiill met, handt tha aff sandt paakalldt maa deelle sith godtz met oss, och göre well emodt oss, Thii huilckenn handt elsker thendt reffser handt, och haffuer een sunderlig behafflighedt ther tiill, liige som en ffader tiill sin sön. Och thette for thi were thenndt Sabbat, huilckenn mandt schall holde thendt herre Gudt hellig, at mandt tholligen liider alldt tyng, och schulde thet endt geelde tiill dödenn, At wii och thendt daab gerne annamme, helst for thii, at woer dödt er vdi Christo ingenn dödt, men en indt-gang tiil thet sandne liiff, som screffuit staar, Huoe som throer paa meg handt schall alldrig döe.

Men thee som vdi theriss liiffuis tiidt haffue foragthet Euangelium eller och daag leffuet iilde, wiille the aff predickerne lade seg omwende paa theriss siiste, saa er thet gaatt, Men wiille thee icke, tha maa Christi leghoms och blodtzs Sacramente icke giffuis thennom, at thee ey annamme seg thet tiill stöere fordömmelssze, Men huilcke som Christum bekende, och saa kende theriss vnde leffuemet, och ret alluaarlig bede om Sacramentet, thennom maa mandt anttuordet forudenn alldt fare. Thii tiennerenn kandt daag icke wiidere dömmen endt effther som handt seer och höerer,

Ther tiill met schulle thee och flütteligenn besöghe thee fattige *vdj hospitalerne* een siinde och andenn siindne om vghenn, och tröestte thennom wenlig och kerlig met Gudtzs ordt, Thesligestte och saa vnderuiise thennom ther som behouff görris.

XII.

En skiick huoerledis mandt schall gaae tiill thennom som dömtte ere tiill Döde.

Thet samme er och en sandt meskundthedt gerning, thendt Christus och saa paa thendt yderste dag wiill taar kende seg wedt Mathei vdi XXV. Szaadanne vdedische som retthis schulle, schulle predickerne icke alldenistte naar thee vdtledis tiill pinen, men och saa andenn siinde thet stundt the sidde, ouffthe besöghe, at thee kunde snacke met thennom och vnderuiise thennom tiill Gudtz naadis wederkendellsze, For thii saadann oppenbare sundere meenlig foragthe Gudtzs naade, met myndne end de eblant met paamindes tha schulle thee neppelig kunde lade seg vdi Gudtzs naade reth grundelig vnderuiise, Men ther som Gudt giffuer nøgre aff thennom thendt naade, at thee met reth alluaarlighedt bekende sin throe, och begere saa Sacramientet, thennom schall thet io for eenss giffuis, Enddaag en dag eller tuo förendt thee retthis, men thennom ther wii saadann een throes bekendellssze icke beffinde vtj Mue wii beffale Gudt, Enddaag ther ingthet schall lades tiillbage aff thenndt vnderuiisning thennom kandt giffues, Och ey mandt schall offuergiffue thennom förendt thee ere bleffuene rethtede.

XIII.

En skiick tiill at iorde liigh.

For thee dödis begraffuelssze er och regnet eblant meskundelige gerninger, ffor huess skylldt tiemmerenn ey schall keedis wedt atsöghe tiidt naar handt theer tiillkalldes.

Naar nogre aff thee Christne ere afflöde vdi Herrenn, och beriss nu tiill graffue, tha maa mandt lade ringhe *och huilcken som begerer at ringe thend schall giffue kircken tiill bygning penninge som her tiill skedt er och thette maa well see* icke for the döde, men tiill at vpuecke the leffuende, Och huoer som Scholer ere, mue pefflingenne gaae for liighet Siungendes engthen Benedictus, eller thendt psalme Dne refugium, met thet antiphen *Media vita* alth paa dansche, eller nogenn andenn dansk sang, men huoer som scholer icke ere, Ther mue thee fyllge tiidendes effther liighet, som thet haffue ladet vdt bere, och naar mandt er kommen tiill graffuenn Szaa legger mandt liighet neder och kastter paa, Vnder thess *siunge börnene troen paa danske* som börnene siunghe *och nunc dimittis* och om tiiden tha giffuer siig Szaa schall predickeren (om handt er ther tiill kalddenn) göre een formaning vt aff Sanctj Pouell eller nogenn anddenn stedt vtj scriiffthenn tiill faalcket, met saadann ordt, Kere brödre och sustre, effther thii wii höre och see, at thette liiff er endeligt, Tha lader oss alldes saa leffue at wii mue tiill salighedt döe &c. Och paa thet siiste bede thennom alldes fallde paa Knee, och bede pater noster &c. At heer maa saa leffuis &c.

XIII.

Huoerledes iorde modere schulle vnderuiises.

Szaadanne iorde modere schall mandt haffue, som ere erlige och Gudfrugtige, szom forstaa seg noget paa sith embede, och hoe paa bequemmelig steder.

Predickerne schulle vnderuiise thesse iorde modere, naar thee ther tiill ere vduolde, huoerledis thee seg tha schulle haffue met barssell quinderne och siidenn met fosterit, ffurst at thee skaee seg saa met barssell quindner, och thennom som saa frammerliig reede tiill, at thee kunde tröstte thennom, och formane thennom tiill tacksigelssze,

furst for thendt Gudtzs wellsignelssze som icke weidderfaress allde quindner,

II Och saa for thi Gudt er selff neruerendes tiillstede och wiill selffuer göre thet bestte vdi iorde moders stedt. ij. Machab. vii. III for thendt Gudtzs hielp och biistandt hun maa wesselig wentte seg, om hun kaldder indderlig paa hannom. at thee och mue forstaae thenndt smertte thee liide vtj södtzselenn at uere ith kaarss thet thennom er vtaff Gudt paa lagdt, gene: iij, Huilckenn thennom schall daag met Gudtzs hielp snarlig wendes om tiill en stoer glede Jo. xvj. Och schulle thee endt staae vdi nogen liiffuis fare, at thee were daag taallige och beffale seg Gudt met allde thennom som bere hannss kaarss. II at thee haffue seg saa met Frugthenn och fosterit, at thee beffale Gudt thee foesttere som vdi moderennss liiff döde findes, och agthe thet seg ingthet atkomme wedt som döeth er, och ey er tiill werden södt, alldenistte göre seg ther sin fliitt tiill, at hun som for er speentt maa bliffue wedt.

Men finde thee fostterne leffuende eller och noget framkomne, daag möget skröbelige, Tha schulle thee ligeuall icke döbe thennom som thet well skeer, förendt thee ere alldelis födde, for thi ther kandt io inthet igenfödes thet icke endt er södt, beffale seg thet ickun Gudt met thesse eller thess liige ordt.

O Herre Jesu Christe, som haffuer een sunderlig behafflighedt vtj the börn, huilcke teg tiillberis, och annammer thennom gerne tiill thet euige liiff, thu som sagde, lader thee smaa komme tiill meg, Effther huilcket ordt wii offre teg thette barn O frelssere Jesu, icke vdi faghenn, men met wore bönnner, Annammet kere herre, och ladet euindeligen nyde thin forlösning thendt thu oss forhuerrffuede paa kaarsset, Amen. Och ther som thet hendder seg, at barnet saa hedenn döer foruden daab, tha schall mandt daag icke meströste paa samme barns salighedt, effther

thet ordt, Lader börn komme tiill meg, och huadt som helst i bede &c.

Ther som barnet er och vtj liiffuis fare, effther thet er födt Tha schall mandt strax beffalet Gudt met thesse eller thess lige ordt, O Herre Jesu Christe thette barn offre wii teg effther thit eget ordt och bede teg attu annammeret och laderet bliffue en Christen, och ther met schall thet strax döbes met thesse ordt, Jeg döber teg vdi Gudffaders, Sönss, och Helligaands naffuenn Amen. Ther szom mandt och saa haffuer siigt*), at barnet er ingthet naffuen giffuit, tha maa mandt siidenn giffuit naffuen. Siiden beres thet tiill kiircke, alldeniste at Barnszenns daab maa aff tiennerenn bliffue stadtfest och forkyndt vdi Faddernis neruerellsze, men inggenlunde schall thet döbes igenn, paa thet, at wii ey mue stöde oss paa thenndt menige helige scriiift.

XV.

En skiick at underuiise Barssellquinder.

Thii saadanne Barnemodere ere retthe Gudtzs redtskab och ther fore thess meer affholdene hoess Gudt, som thee ere nermer tiill atföde, Szaa schulle tha predickere fliittelig vnderrethe saadanne vledte quinder *vdj theris predicken* furst at naar thee saa reede tiill barssell, mue wenne seg tiill saa vti tha och tha atbeffale Gudt theriss fruct met thesse eller saadanne ordt. Jeg tacker teg Aldtmegtigeste euiige Gudt for thendne thin wellsignalssze, och teg beder ieg O Herre Jesu Christe, attu wiillt lade thendne fruct were teg alldtiidt beffallet, Och effther thii, thu haffuer beffalet atlade Börn komme tiill teg, tha offerer ieg teg och saa thette mith foster met thendne min bön, attu annammeret, och laderet faae eth euiigt gaffuenn aff thit hellige dyrebar blodt Amen.

*) siigt o: hastet.

Szaadanne Börn som saa effther theriss wiilckaar effther Christi eget ordt befales och faaes hannom vtj hendner, thee mue icke holldes atuere fordömppte, om thee endt döe vdi moders liiff, meer endt Jsraeliternes börn, som indenn ottendne dagenn döde Vomskaarne,

Thet andet, Szaa er och thette theriss tröst, at thee ey for thi thöre frygthe seg athöre *dieffuelen* thendt vnde mandt tiill, Szom saadanne heer tiill well haffue meentt *formiddelst wanuittighedt och at the icke haffue retteligen kiendt gud* enddaag thee saa freestis noget meer, endt andre vdi thee maade, at thee saa föde döde börnn, Thii Sathan legger seeg theer well fast effther, at hanndt maa göre quindderne thet theriss kalldt hadeligt och keedtsommeligt, wedt huilcket thee aldt meestt teckis Gudt.

III Enddaag thee ere nu friie for Mosi loug, at thee ey törfue holde seg ther effther, och behöffue atlade seg aff tiennerne indtlede, naar thee effther theris börne födtsszell wiille gaae vdi kiircke, Daag mue thee holde seg hiemme som seedt er, om thet ey endt skeede aff skröbelighedt, at thee gade io well gaaeth, Daag schulle thee for een höffuiskhedt och erlighedtz skyldt thet icke göre, at thee ey mue were andre tiill noget vntt exempell, Och ther met maaskee raade iillde for theriss börn.

XVI.

En skick som holldes schall met thee quindner som sine börn ligge ihiell.

Thee quinder som aff reth witterlig forsömmelssze ligge sine börn ihiell, thee fälde vnder suerdtseenns reth, men huilcke thet göre aff een vfforsömmelighedt höylig emodt sin willig, thee schulle indtföris for Prouesterne, och ther effther saghenns leylighedt straffis met een Sum penddinge atgiffue vdt, Huilcke penddinge schulle leggis hedenn tiill thee fattige, Siidenn naar thee haffue angret sin syndt, thendt stundt theriss penitentzs tiidt waarer, Szaa mue thee lade seg afflöse. *Huilcken quinde som formiddelst for-*

sömmelsse ligger sit eget barn ihiell (aff huilcket sogne-presterne vdi theris predicken fliteligen skulle paamyndne thennom at atware thennom at icke skeer) thend skall ledis aff sognepresten tiill superintendenten Och ther skall hun begere och bede afflösning aff sünden Och Superintendenten schall sette henne thet for penninge saa meget hun kand tolle at giffue fore saadan sag Och the samme penninge skall kastes vdi theud menige kiste tiill fattige folck.

III.

Om Börne Schoeler.

At Börn mue vptugttis och vdi sinddene beredis til Euangelium, aff huilckenn beredning thendt furstte barnddom bliffuer skickelig tiill sandt Christelig Gudtfrygtighedt och andre dyder, och begriffuer thee kunstter, huilcke möget kunde hielppe engthenn at leere thet ther hörer tiill Gudtzs ere vdi Christendommen, eller tiill at upholde och beuaare ith gaath werdtzslig regimente vtj alldes sager.

Vdi huer köbstedt schall were een latine schole, och duelige och bequemme forstanddere som thennom kunde regere, Three eller och tuo vdi thet miindtste, ther schulle thee vnghe börn setthis tiill, at thee ey mue falde fraa Christo igenn, thendt thee een siindne ere bleffuene tiillueygede vdi daabenn. Ther schulle och gode predickere allt ieffuent raade allmugenn tiill met alldt windtskibelighedt, at foreldere tencke seg thet atuere theris börn pliigtige, at Gudt thet och kreffuer aff thennom, at thenndt menige nödtörfiftighedt haffuer och saa saadannt behouff, at ther mue were thee tiill, wedt huilcke wij kunde lade sandt Gudtfrygtighedt vdi Christenn dommenn sendes effther oss hedenn tiill wore efftherkommere, eller och saa bruge siiden theris arbeide vdi werdtzslige regimente tiill thet menige nythe.

Huoerledis Scholerne schulle haffue seg.

Vdi hueer Kœbstedt schall were alldt enistte een schole, och alde hine andre pughe scholer som heer och theer holldes, schulle affleggis Saa schall hun deelīs vdi fleere atskillige lectier, att ther kanndt gōris skeellnit paa bōrnene, Jcke schall ther hellder andet leris vti thennom endt latine, for thi latinsche scholer forderffuis gerne aff thee dansche och tydtsche Scholer, Och saa sōghe thee meer theriss egegn gaffuenn och forbedring, endt bōrnens, szom lese grechesk och hebraisch som thet well kender seg self.

Huoer som ere three forstandere tiill Scholen ther schulle lectierne were fyre, men huor som ere ickun tuo, ther schulle lectierne ickun were three.

Thenndt furstte lectie maa were for thennom som lere Abc och som lere atstaffue, thee ene mue sidde paa thenndt ene silde och thee andre paa thenndt andenn. Abcdsinckerne schulle lere atlesse af thee Abcdböger ther Pater noster staar vdi, Credo, och the x budt, met ordene som liude om daabenn, nōglene, och herrens nadere, met andre saadane bōrnebōner, huilcke mandt schall om affthenen lade gaae hieem met tuo gloeser, och om morgenen hōre thennom igenn naar thee lesse theriss lectie vp.

Men thee sincker som lesesincker ere, komene vtaff Abcdbaagenn, och kunde noget saa hedenn lesse, the schulle haffue Donatum och Cathonem Ja Cathonem schulle thee lere atlese, men Donatum atthye ordt fraa ordt och ther vdi schulle the fliittelig öffuis, Och naar thee een siindne haffue vdtlerdt, saa schulle thee igenn begynden paa nye, naar thee kunde reeth lesse Vnder dess schulle thee och huer dag scriffue, och wise theriss scriift, och saa schulle thee thesligestte och saa wiises om affthenenn hieem met tuo gloser, och om maargenen hōres igenn, naar thee lese theriss lectie op.

Thenndt andenn lectie,

Maa were for thennom som kunde reth lesse, och lere regle in Grammatica Theriss bögher schulle were om maargenen Grammatica philippi, Och for een öffuelssze in Grammatica mue thee haffue Esopum atthye, och wenne seg saa vnder thet samme tiill met at declinére och Coniugére Och saa effther reglene thennom ere faaede atdeclinére och coniugere effther Effther middag Esopi fabuler och om affthenenn Mosellani pedalogiam, och naar the ther ere noget riske vdi, saa maa thennom faaes tiill met, nogle colloquia Erasmi aff thee vdtuaaldtlestte och sköneste. Vndder thess schulle thee flittelig öfluis at thee alldtiidt thale latine, scriffue reth, och lere atthye reth konnstelig. Och om afftenen schall mandt giffue thennom ith prouerbum och lade thennom ther gaae hiem met, Och lade thennom thet siige vp igenn om maargenenn.

Thendt tredie lectie

Maa were for thennom som noget ytherlig ere forbedrede in Grammatica, thee noget saa hedenn kunde declinére Coniugére och thye, theris bögher mue atter were, Grammatica Philippi, huoer thennom tha schall Terentius atter reppes igen tiill atöffue thennom in Grammatica met, mandt schall och lade thennom thye och siighe reglene ther tiill in Grammatica vdenn at. Och effther-middagenn schall thennom forlesis Terentius, huilckenn thee och schulle lere vdenn at, Och naar thee haffue ther vtj noget forbedret seg, nogle vdtuolde Comedie Plautj. Om afftenenn nogle thee steckistte Epistolæ Ciceronis eller noget andet saadant, Thesse schulle alldtiidt thale, latine, huer dag noget vpsiighe aff Terentio, een siinde hueer vghe, scriffue Epistoler, och om affthenenn gaa hieem met tuo verss, som haffue een sköen forstandt om gode siigher.

Thendt fierde lectie vti thee Scholer ther som Scholemester er sellftredie

Maa were for thennom som kunde nu noget saa hedenn baade thale och scriffue latine, theriss bögher mue were atther Grammatica philippi om morgenen, huoe atther tiill een öffuellsse in Grammatica Virgilius well maa reppis igenn, och for udenn vdydelssenn schall thennom there Wiises thee merckeligeste figurer som ere vtj ordt, Oratier, och sententier, och naar thee ther vdi ere well öffuede, tha maa thennom tiill met om siigher forleesis Dialectica och Rhetorica Philippi, Om effther middagenn Vergilius, och ther nest Metamorphosis Ouidii, om affthenenn officia Ciceronis eller hans familiares Epistolæ. Thesse, offuer thet at thee inghet andet schulle thale endt latine, schulle thee och huer dag vpsiighe nogre verss aff Virgilio, stilen schulle thee flittelig öffue, och huer vghe göre engthen Epistoler eller verss.

Thendt fempte lectie

Maa were for thennom som ere nu maadelige hedenn forsögthe vdi latinen och siuness athaffue nu well styrcket nemmet, saa at thee nu kunde scriffue godt latine och thale reth, thennom maa Scholemesteren well forlese noget fundament vdj grecheschenn, men daag saa at thet skeer forudenn alldt affdragt vtj latinen Thi theriss mening er vlidelig som wiille at börn schulle lere grechesch och hebraisch förendt thee faa noget fremmerlig forbedrit seg vdi latinen.

Scholemesterne schulle beholldé vdi allde köebsteder thet thee heer tiill dages haffue haffdt, och ther som thee noger stedt ikke ere rundelig naack forsyrgede, tha kandt mandt met superintendenternis och predickernis hielp forhuerffuet aff konningenn at thee nogerledis mue bliffue forseethe.

Om öffuelse vdi Scholen.

Om maargenenn fraa sex sleth och indtiill viij sleth, schall offuer alldt scholen Grammatica flittelig öffuis Furst paa ordenis wegne, at mandt weedt theriss rethe vdt spring, ther nest thendt rethe vdttydning, at mandt weedt huoer ordene henger reth tiill sammen, och paa thet siiste, at mandt lerer reth at accentuere, och wedt vnder huadt tone huer syllaba schall vdtryckes och Framthales effther som disciplene vdi huer lectie ere bequemme tiill atbegribe, Och thendne öffuelsse schall alldtiidt saa kee, Ther for schal mandt alldtiidt naar hun er vde, tagenn paa nye igenn, at vngdommen maa ther vdi saa well öffuis och fornemme thendt rethe Grammatiche art. Ther for raade thee saare iilde for Börnens lere, som formene thennom atkomme wedt reglene, eller mene at Grammatica kandt well anderledis leris bedre.

Naar othe slaar schulle thee aff thee öffuerste lectier söghe Choer, och vnder thess schulle thee andre offuerhöress vdi Scholerne, naar thee ere da komene vtaf kirkken, tha schulle thee met maadelig röest tiill sammen vplesse Catechismum, och gaa saa hieem.

Fraa taalluff och indtiill ith sleth schulle börnene ickun siunghe at the mue lere ey aldeniste aff en waane at siunghe men aff reth kunst, icke heldder vnder enffolddige noder alldeniste men och saa discant.

Vnder ith sleth schall huer aff the three lectier haffue sin öffuelsse sunderlig for seg self, Thee vdi thendt anden lectie in Esopo, Thee vdi thendt tredie in Terentio, The vdi thendt fierde in Virgilio.

Naar Claackenn slaar tuo schulle atter thee aff thee öffuerste lectier söghe Choer, och vnder thess atter thee andre offuerhöris.

Vnder thrye och fyre sleth schulle atter lectierne atskillies och huer haffue sin öffuelsse for seg self, Thee

vdi thendt andenn lectie in Pædalogiis, och tha lere thet prouerbum thee om morgenenn schulle vpsiighe, Thee vdi thendt tredie lectie vdi Ciceronis steckistte Epistoler, och tha lere thee tuo verss the schulle om maarginenn vpsiighe, Thee vdi thenndt Fierde Lectie in Officiis Ciceronis, och thennom schulle och anttuordes nogle verss aff Vergilio, huilcke thee schulle wiide vdenn at och lesse vp om maargenenn igenn.

Thette schall saa holdes alldtid om manddagenn, tiisdagenn, taarsdagen och freddagenn, vdenn saa möget, at fraa Sancti Symen och Jude och tiill Kynddermisse mue Börnene komme tiill Schole tiill vij sleth om maarginenn, och gaa hiem igenn naar fyre slaar om afftheuen, och söghe Choret, naar ix slaar, effther Scholemesternis gode tycke,

Huer Odensdag schulle börnene haffue louff aff Schole naar mandt om morgenenn haffuer offuer hördt thennom alde thee lectier, som thee haffue haffdt, offuerseett börnens handtscriift, och sagdt thennom materi tiill atscriffue effther paa nye, Szaa at vngdommen maa haffue saa well hiemme som vtj scholen noget atgöre, Szaa schall thennom giffuis louff saa at thee och schnlle were om affthenenn frii for Choer.

Men for thii börnens studering kandt tha lyckes naar ther er Gudtfrygtighedt hoess, som Christus och siiger, Atspörger furst Gudtzs riighe &c. Som Gudt och beffaler Deuterono: vj. At wii schulle lere wore börn atfrygte och dyreke Gudt, Thii schall vdi huer vghe, leffuerdagen holdes ther tiill, at börnene tractere sunderlig thet tiill hellighedt hörer, at börnene vdi allmyndelighedt mue saa laackes tiill Gudtzs frygt, throen, och gode seder, Thii schall thennom tha börne leerddommene furst eenffolldelig vdtleggis alde, thet ene effther thet andet, och saa maa thennom som bedre er komene tiill forstandt forlesis nogit aff thet nye testamente, som Matheus eller nogle aff thee leettiste

Sancti Pouels Epistler, Davids psalmer, eller Salomons spraag, effther som börnene kunde begriffuit, Daag paa thet eenfoldigstte, at thee reenlig forudenn aldt blandning mue lere thet som tiill Christendomen hörer, och wennis tiill atkunde sköen paa skrömtherii, huor thendt seg vdtgiffuer for reth gudelighedt, Och paa thet at börnene mue thess tefftigere legge windt paa atlere noget vdi thend hellig scriiff, Tha er thet icke naach atlese möget for thennom, men mandt schall holde thennom tiill atlerit vdenn at, at thee vdi thenndt andenn lectie kunde eenfoldelig framsiige oordene, om börne lerddom, Thee andre ther nest een eenfoldig vdtleggelssze ther paa, Men thee som sidde vdi thendt fierde lectie, nogle aff thee vdtuolldtestte psalmer, och nogle besunderlige steder aff scriiffthen, huilcke scholemesterenn och schall som een leffuerdages arbeit vdtkreffue aff thennom, och saa atlesse ith effther andet vdenn at, at thee ey maa gaa vdi glemme. Siidenn schulle thee gaa vdi affthen sang, och naar thenndt er vde, maa thennom giffuis hiemlouff, och liige sammeledis maa mandt holddet om affthenen for hellige dage. Thesligeste schulle och Scholemesterne met aldt fliitt agthe sine disciplers nemme, och aldt tiidt naar börnene ere offuer theris tollfte aar giffue forellderne vdi reth throe maall tiillkende, huilcke aff sin studering ingthet siunis at bliffue forbedrede, at thee mue vtj tiide settis andderstedes hedenn tiill erlige Embeder, Men huilcke thee fornemme athaffue gaath nemme thennom schulle thee holde vtj Scholen indtiill theriss sextende aar, men fraa thet samme aar schulle thee see grandtgiffuelig tiill, huilcke ther kunde tiill gaffuens deelle met andre huadt thee aff theriss studering hafue faaeth, och thee som siuniss thet atkunde göre, thee schulle offris herrenn, och forskickes till allnynddelige studia, enthenn paa sin eller noget mandtzs egenn, eller och meenhedtzs bekaastning. Men thee som thet

icke saa well tiill gaffuens schulle kunde göre, Thee mue tages fraa Scholen og sættis tiill erlige werdtzslige Embeder.

Ther tiill met synes thet och raadeligt, at Clercke och thee som studere schulle bliffue noget wedt konninglige M^{tt} forseethe met nogle priuilegier och friieheder och haffue noget tillforn for thendt menig allmue, Thii vdenn thet skeer, Tha schulle inggenn were, ther sine börn schulle wiille seethe tiill Schole.

Scriffuer scholen (sic) som mandt thennom kaldder, for drenge och piigher, och andre thee ther icke due tiill atlere latine, maa öffrighedenn forsyrges Doog schulle thee ther och haffue atsköde om, see tiill met, at sandt Gudt-frygtighedtzs grundt maa samme börn saa effther haanddenn indtgydess och indtgrundnes.

III.

Om vpholldt och forsiuen tiill Gudtzs ordtzs tiennere, och thee Fattige.

Huer saghenn vdi köebstederne schall vtj thet myndste haffue tuo predickere, och vdi thet miindste liige saa mange forstanddere tiill Scholenn, furst Scholemesterenn, Och saa degnenn for thenndt anden, *om thend tredye huor som behoff giöris effther som forscreffuit staar.*

Landtzs saaghene schulle lade seg nöyghe huer met sin Saagne prest, om thee kunde föde hannom, kandt thet icke een göre, tha maa ther leggis een eller tuo aff thee negeste ther tiill, men inggenn schall eyghe seg flere endt three tiill, vdenn oppenbare nödt trenggher hannom ther tiill.

Tiill landtzs prestternis vpholldt maa holdes thenndt rentte som heer tiill pleyger at udredis, som er korntiindne och queygtiindne, met nandtnesttenn om Juelenn, Prestte-gaarde met skoug och marck som thet thennom er tiill-lagdt effther lougher och kiirckeböger, *Offer paa the iij christi störste fest* paa nogre sundderlige tiider, sielegaffuer,

brudeuigelssze, och kiirckegang om mandt kandt ellers for-
huerffue thesse thrye siidste aff konniglig M^{tt}.

Ther tiill schulle ther och skickes tuo kiirckeuegriere
vdi huer saaghen som schulle raade for kiircke rentten,
och thee samme schulle met prouesten forsuaare Saagne-
prestterne, och suore till theriss sagher, och huess thee
tiill gaffuennss thet icke kunde göre tiill tynghe, tha schulle
the thennom indtföre for öffuerighedenn och flye thet saa
at prestterne mue faa sin rettighedt indt tiill gode rede Och
ther som noget er nogenn stedt nu der fraa taget engthenn
bundegaarde, agher, cyng, skoug, fiiskeuandt, eller noget
saadant Tha schulle thee were ther om, at thet maa
komme ther tiill igenn, Thi Euangelium tager ingenn sith
fraa Men hielper huer atbeskythe allth thet hannom tiill-
hörer, Szaa möget thess myndre schulde mandt wiille tage
ther fraa huadt gaatt ther er tiillagdt.

Szaa schulle nu landtzprestterne tage waare paa theriss
kiircke tiennistte och bliffue friie for skatthe och konning-
lige tyngher, Och thee schulle inggenn köebmandtzscab
bruge vden met huess hiemme hoess thennom selff affless,
möget myndre schulle thee holde noget dranckers huss,
och allt tiidt schulle thee gaae vdi ith bequemtt prestte
klede som kandt söme en Gudtzs ordtzs tiennere.

Jthermere schall och inggenn tage seg nogenn landtzs
saaghenn tiill, vden hanndt bliffuer loughlig kalldet ther tiill,
icke schulle ther hellder liides nogle Capellaner, som seg lade
tiill Saagnene saaldde, Thii the schulle neppelig kunde met
een godt sambuittighedt göre tiennisttenn, huadt siighe
atbliffue bestanddige vdi frestelssze, for liige som thee seg
saa indwelde vdj saagner, iaghe icke saa saare effther
thennom fore thet thee ere indtskickede, at thee wiille wiide
faalcketzs bestte met raadt och leerdum, Szaa indsethe
thee och meenligenn thee vbequemmestte offuer faalcket,
och saaledis fortrycke saa möget som vtj thennom er

alldt Gudtfrygtighedt vnder Gudttfrygtighedtzs skyn, Ja well offthe och saa indsetthe thet arme Saagnefaalck vluuffue for Hiurder. Och thet endt meer er, at thee icke ere selffue indtueygdē eller beskickedē tiill nogenn tiennistte eller embede vtj kiirckenn, Men ere ingthet andet endt liigmendt, och heer tiill dages plath vbequemme tiill noget saadant embede wi wiille icke nu sighe kiircke röuffre och hindt Symen thraalldt kaarlIs staalldthrödre, som met gunst och gaffue indtföre seg saa for eigenn wiilldz skylldt,

Daag kunde thee saagne som aff begyndelssze haffue leiget tiill Canicke dömme, saa bliffue, men huilckenn andenn thennom ellers ther offuer forleentt ere, ther wiillde wii bede konninglig M^t om, at ther som tiennerenn ther sidder hoess kandt ellers lofflig göre sith embede fullth, handt tha maa fulldelig well bliffue forsyrgt, och were Superintendenten vndergiffuen liige szaa well som thee andre.

Effther thii och saa Adelenn haffuer met andre Riigenns indtbyggere sambtyckt och indtgaet thendt rene Euangelische leerddom, Ther som thee haffue tha nogenstedt rettighedt tiill atforlene saagner, Tha schulle thee hedennsende thendt Saagneprest som thee haffue kalldet, tiill *proffuesten samestedt Saa at thet skeer om hannum alt som tilform om tiennerens vduelgelsse och confirmatie sagdt er Saa at hand offuer höres aff Superindtendenten ther samme stedts och confirmeres och stadfestes siiden aff thennd öffuerste superintendente, paa thet at vlerde sogneprester icke tilsckikes tiill sielenes fare och waade huilcke christus met hans blod haffuer ighen lösdt eller at gode Sognepresther ther offuer skulle besuares* Superintendenten, Szaa schall thendt samme Saagneprest (naar handt er aff Superintendenten offuer hördt) effther som hanndt er lerdt tiill, icke som handt er kalldet tiill, bliffue wedt eller affuiises, liige vdi alldē maade som thet gaar met thee andre.

Huilecke som aff Adelenn icke wiille fornøge sine Saagneprester thendt waanlige rentte naar thennom liider well, Thee schulle och ingenn rettighedt haffue tiill thennom, naar thennom trenger Thii thet er vskelligt atkreffue nogen saadann Gudtss tiennistte vtj trang aff thendt, huileckenn mandt plath ingenn wellgering werdis tiill atgøre vdi sin wellmagtt, Och endt er thet möget wiidtunderffulth, at mandt beer saadant fore, at for thii thee ere Adell, ther fore schulle thee ingthet were plegtige, helst fore thii, thee eske vtj alde maade fast thess stürre tiennistagtighedt aff thennom, foruden thet at thee ey forudenn theriss eigenn salighedtzs fare weyer-siighe thennom saadann theriss fortientte löen, Daag wiille wii icke heer met vtj noger maade betage eller krencke nogenn siin frie-hedt, huadt heer vdi skie schall, eller icke skie, thet setthe wii vdi konninglig M^{tes} frii beraadt. Thii wii lede icke effther noget andet her met endt at thes fattige Saagneprestter maatte bliffue forseette, som beklage sin store armoedt och vsellhedt, ffor thet the roese seg saa athaffue werit friie heer tiill dages, thet haffue thee aff Adelenn ickun taget seg tiill, siidenn thendt tiidt Euangelium haffuer werit predicket, ther som thee doog tiillforn alltiidt haffue endt rundelig naack vdtgiffuit nogre tyndner renthe aff türsket korn, och endt smör tiill met, om thee haffue icke giffuet wiss tiende, Thii wii wille icke nu siighe at Adelen haffuer vtj thee maade werit heer tiill dages liige thet samme som thee andre, Och effther thii the icke mindre behöffue Sacramenter, Euangelio och Christo, tha indtsluttis thee och vnder thet samme S. Pouls ordt met alde andre, Thendt som lader seg vnderuiise vdi Gudtss ordt handt deele alltt gaatt met hannom som hannom vnderuiiser, Gal. vj. Och ther som thee thet icke wiille, saa see seg tiill, at the fare icke wiilldt, Gudt lader seg icke spaathe.

Och effther at adelen haffuer bedet om at the motte bliffue friig fore tienden som the theris sogne-presthene och Sielesorgere ere pligtuge, Och nu icke kunde tuingis tiill at vdgiffue thend Thaa wille wij paamane thennom at the wille dog betencke thennom at were christet folck och giffue willeligen christi tienere aff theris godts, thet er theris predicanter hvad thennom sielffuer tyckes, paa thet at fordömelssen icke schall

komme offuer thennom aff huilcke christus taler tiill predickerne Huilcken som eder forsmaar hand forsmaar meg och then som meg forsmaar hand forsmaar hannum som meg haffuer vdsendt Och Sodome skall vere mere tilgiffuit paa then yderste dag end saadanne forsmcere.

Landtzs Saaghener som ligge noget neer köebstederne, schulle tage seg Saagne diegne aff Scholerne, och fliic thennom thendt waanlig rentte for en hielp atstudere met. *Dog at the lære böndernes börnn troen en gang om vghen paa it stedt som Sogneherren ther om tilskicker Thij at her effther skulle alle sognedegnne vdj saa maade lere böndernes börnn troen Och ere the icke skickelige ther till thaa mue the icke heller vere sogne diegne.*

Tiill thee tiinneres vpholldt som predicke vtj köebstederne, schall mandt lade fyllge huess godtzs Saagnene er heer tiill dages tiillagdt, och thet ther aff en gammell rettighedt tiillhörer. Men ther som Saagnepresttenn kandt ther met icke were well forseettj, tha schall mandt met konninglig M^{tis} raadt och Burgimestteres och raadtzs vdj byenn forhedret for thennom som meer behöffue vtaff andet kiirckens godtzs, och ther som thee ey saa kunde bliffue well forsyrgede, tha schulle Burgerne och legge noget tiill aff theris.

Om thet godtzs som giffuit er tiill kiirkenn er thendne woer mening, at thet icke maa kreffuis igenn aff theriss affuinge som thet haffue tiidt giffuit, Enddaag thet icke skeer, huilcket thee haffue beneffndt atholldes schulle for samme godtzs, Men for thii ingenn kanndt siighe ney ther fore, at thet er io giffuit tiill Gudtzs tiennistte, och huer mandt bekender thet at thendt rethe sande Gudtzs tiennistte er nu kommen vp, tha er thet io clart, at theris willig som samme godtzs haffue bebreffuit fraa seg tiill Gudtzs tiennistte, skede alddriig wessere och sandeligere endt nu, och at arffuingene alddriig haffde myndre reth tiill atkreffuit igenn endt thee nu haffue. Göre thee therefore heer tueertt emodt at thee met kriie hordthedt kreeffuet igenn, tha see seg tiill at thee falde icke

vdi Gudtzs affgunst och striide tuertt emodt theriss forfedris willig, vdenn tuiiffuell. Huoer mandt saa hartt henger wedt, at saadant godtzs faaess igenn, tha fortherer thet gerne (som thet aff een sonderlig lycke er vlycksommeligt) huadt andet gaatt mandt haffuer, Szaa som forfarenhedt thet clarlig naack beuiiser Thii ther som woere forfedre met saadanne stoere bekaastninge, thee giorde vdi theriss gudelighedd haffde godtzs offuerflödelig naack, Ther liide somme aff woere nu icke alldenistte nogenn föye nödt met alt thet godtzs thee tage fraa kiirckenn.

Och heer till schulle nu tuo kiirckeuergiere eller Diaconer vdtuellgies *vdj huer sogenn vdi köpsterne* som schulle haffue registter paa aldt *kirckens* thendt rentthe, Renthenn schulle thee tage vp, och skiiffthenn saa tiill huer fierdding aarss eblandt tiennerne, och göre huert aar regenscab openbare vdi raadtszenns och predickerens neruerellssze.

Naar Landtzs prestterne döe, tha schulle theriss efftherleffuendes Encker vdi Saagnene met theriss smaa börn vpholldis ith heelt aar effther theriss dödt, indtiill thee kunde bequemmelige bliffue forseethe, Och een siindne effther mandtsenns dödt schulle thee haffue enghenn wintherseeden eller sommerseeden, Och tage halluffdelindt aff tyenddenn. Szaa at ther som Saagneprestten döer effther rug er saaedt, szom baartt effther S. Mortenns dag Tha maa hun met thenndt heele rughöst och saa haffue bygseedenn halluff met thenndt halluff tiillkommendes tyende, och holde saa Saagneprestten tiill kaastt, indtiill hanndt tager rentten. Men döer hanndt effther bygseeden som emellem Wolddermis och Sancti Bartholomei dag, tha maa hun höstte thet hun haffuer saaedt, tager halluff tyendenn och haffue siidenn halluff rugseedenn Men döer handt emellom S. Bartholomei och S. Martini dag, saa maa hun beholde det aarss tyendne altsammell och haffue rugseedenn aldtene och holde saa Saagneprestten tiill kaast, indtiill hanndt tager renthenn, Men naar aaret er vde, tha schall hun wiighe aff prestte gaarddenn, om Saagne presttenn

wiill strenghe. Ther som thet och siunis thenndt efftherkomere noget suaart, Szaa tencke seg thet affaae igenn vdi sin efftherleffuerske alt huadt hannom heer vdi affaldder.

Naar nogenn Gudtzs ordtzs tienner döer, vtaff köebstedenn, tha schall meenhedeenn halfue omsaarrig for hans efftherleffuersche, saa at hun met thet furstte forseess, effther sine wiilckaar met een friie boelig, Och ther som behouff göriss met nogenn vpholldt aff fattige saalckes kiistte, eller och halluffdelenn aff hannss aarlig rentte szom thet aar tiene schall, maa falde hinde tiill paa thenndt ene siindue.

Ther tiill schulle beskikkets tuo diaconer *eller flere effther som borgermesthere och raa tyckis got were* thee sniilde och forstanddige ere som schulle oppebere samme godtzs, och gaa om kring om hellige dage och samledt, och deelle saa vdt eblantt thee fattige throeligenn och rundeligenn effther som huer haffuer behouff, Och huert aar schulle thee openbare göre regenskab paa alth thet thee haffne indtaget och vdtgiffuit vdi Raadtszins och tienneris neruerelsse.

Saagneprestterne schulle allmyndelig alde enghenn leffue kyskelig vdi reenliffuenhedt, huilcke thet er giffuit, Eller och giuffthe seg. Ther som thee heer göre emodt, Tha schall mandt eensiindue och andenn siindue paamyndne thennom, raade thee tha icke boedt paa, Tha schulle thee settis vtaff embedet, och vdi theriss stedt andre tiillskickes.

Om Haaspitaler.

Furst *wiille wij at* for alldt tyng schall heer leggis sunderlig windt paa at ther *skall* maa igenn tiilleggis tiill fattige saalckes friie brug, landtzsbyer, möller, fyskewandt, skouffue, ager, och eyng, och huadt andet ther kandt findes athaffue werit aff forðum tiidt lagdt tiill saadanne fattige mendiskers vpholldt. Och ther som saa-

dant findes nogerstedt atuere icke naack, tha kanndt huadt ther fattis met konninglig M^{ts} raad legges tiill, at thee fattige mue haffue theris vpholldt *thaa wiill koninglige M^t legge ther mere till som hand ved christi ordt hvad i haffue giordt en aff myne mindste thet haffue i giordt meg.*

Men offuer thee fattiges godtzs schulle settis Diaconer, the som met ret throescab wille indtage renthenn, och göre regenscab for indtegt saa well som for vdtgiiffst vdi raadtszenns och predickernis neruerelssze, fforstandderen tiill hospitalet schall före ith fromptt och Gudtfrygtigt lessuenet, som schall haffue drenge och piigher vnder seg effther som thee fattige ere mange tiill Szaa at huer maa throelig faa sin tiennistte effther som handt behöffuer, thendt samme forstander schall met sin hustruff och börn och andre tiennere opholldes aff thenndt menige kiiste, Szaa daag at ther haffues thendt agt och omsaarig for thee siughe at thendt vpholdt wenddes icke tiill nogenn offuerflödt eller kresenhedt och eigenn wiillighedt, Thendne forstandere maa och haffue een wogenn och sende thenndt vdt som sedtuaan er attygge offuer thet leen saa langt som thet recker, at thee fattige och saa mue noget gaatt faa aff almesse, Heer schulle och Landtzprestterne huoer som wogenn kommer lade sin flit tiill atformane faalcket tiill kerlighedtzs wellgerninger.

Aff Saagnepresttens raadt och saa raadtszens vtj byenn schulle byggemestterne indtlegge thee fattige thee reth wedtörfstige ere eller och waanföre, at thee icke tienne meer paa theriss egenn wiilldt endt thendt menigh wedtörfstighedt met saadann theriss vdtuelligenn, huilcke hanndt och schall eenn siindne och andenn siindne besöghe som er selesurger vtj stedenn Och ther som hanndt finder vtj noger maade forsömmelsse paa thendt röygt thee fattige schulle haffue, tha schall handt paamyndne forstandderen, ther som hanndt wiill icke höre, saa schall

handt föret indt for Byggemestterne, och vtj thenndt miindste schall haandt een siindne om vghenn tröstte samme siuges sambuittighedt.

Store haaspitaller som noget langt ligge fraa byerne, thee mue *huert* haffue och föde selfue sine predickere, at thee fattige ey maathe liide nogenn skade, om thet waare behouff atgiffue Sacrament eller och tröstte nogen ther döe wiillde om natthenn.

Ther schall och leggis windt paa at Camer, senghe, fadt, och schaale och huadt andet ther hörer tiill en brug maa forskickes thee siughe atskilligenn effther theriss atskillige siugdome syndderlig, huoer frygt er paa sferde, att siugenn kandt fenghe, at siughenn ey maa aff omgengelssze fraa nogle faa vdtbrede sine kreffther tiill manghe.

Thee siugher som leghelige ere szaa som*) och andet sodant ther schulle leigher vdi stederne göre theriss bestte tiill och legge fliittelig windt ther paa atleghe thennom Och tage löen for theriss arbeit, at the fattige schulle icke endt aldeenistte vpholldes, men och saa hielpis tiill föerlighedt saa möget som mugeligt er.

Om Superintendenter och prouesttere theriss methielpere.

Superintendenter som schulle holde thenndt igenn vpkommene Gudtze ere wedt magt schulle were een vdi huerтт stiigt, och een noget sunderlig schulle thee haffue eblant seg, och vtj huert herret een prouest for en methielper.

Prouesterne kunde haffue sin vnderholdning aff thet thee besöge Saagnerne *Proffuersterne om the fore theris leyglighedt icke haffue nock aff theris Sognner thaa skall ther rundeligen tilleggis paa thet at the som drage*

*) I Udg. 1542 tilføjes "*Pocker &c.*", hvorimod "*och andet sodant*" udelades.

andres burden ick schulle lide armod, Men naar proffuesten visiterer nogen kircke och behoff göris thaa schall kircken giffue hannum en marck, men for thii heer kandt ingenn wess skiick göris paa Superintendenternis vpholldt Thii setthe wii thenndt alldtsammen indtiill konninglig M^{ts} Rundthedt och eigenn welluillige godthedt.

Superintendentenn schullo sammestedts hand skal haffue tiilsiu en tiill alldt Saagne kiircker Och Scholer, saa möget som Gudelig leerddom och börnetugt och studering er anrörendes, och schall hand tiill sette en scholemestere ther som hand och sogne presten och borgemesteren befinder therfore god atwere Och scholemesterenn schall sette andre hörer och methielpere vdi scholen vnder siig och met sogneprestens samptycke schall hand thennum anamme och huer superintendent schall met thet förste besöge alle syne sogner, men personerne mue thee som thet tiillhörer wed proffuesterne tiillskicke, naar thee ere aff Superintendenterne samptyckthe och tiill ladte. Och een siinde schulle thee vdi furstningenn met fuldt magt och oppenbare mynddighedt besöghe alldt sine Saagner, offuerlegge huer saaghenns leyglighedt bescreffue theriss godtts met alldt sin tiilleg, naar thet er bescreffuit, schulle thee föret tiill reede vdi register, beholde ther eth aff selfue, och legge eth indt hoess konninglig M^{ts}, at mandt ther aff kandt alldtiidt vdtspörgie, om Saagneprestene haffue och naack atholde seg aff, och ey huer woghe halss maa lettelig effther thendne dag findne aarsaghe tiill atberöffne kiirckerne.

Prouesterne schulle haffue forstandt vtj Landtzslougenn, besöghe alldt Saagne kiircker, Och naar thee haffue hördt kiirckens regenskab Tha schulle thee randtsaghe met thet furste, huoer puerlig presterne predicke Euangelium, forclare barne leerddomen, vlddele Sacramenter, forfyllge sith forpliigtte embede, pryde beffalingenn met leffnedet, och huoer redelig thee ere forsyrgede, Ther nest schulle

thee giffue agt paa Saagneffaalcket, at thee mue wiide huadt thee forbedre seg vdi thendt Christelig throe, huilckenn thee haffue wedtaget, hurledis thee haffue seg wedt thendt papistiske wederstygghelighedt, huilckenn thee een siindne haffue offuergiffuit, hurledis thennom yndnis thendt Euangelische leerddom, huadt fructh thee met leffnedet giffue ther vtaff Thee schulle och haffue agt paa kiirckerne och keergaardene, och vdtspörgie huorledis thee lade Saagneprestterne faae thendt waanlig pliigtt och ret-tighedt.

Och ther som thee fornemme at Saagneprestterne fatthis noget vtj noger maade, Tha schulle thee flitthelig paamyndne thennom huadt theriss embede er, och huadt thet kreffuer, och huilcke som icke wiille retthe seg, thennom schulle thee steffne indt for Superintendenten, huilcke thee kunde icke sethe tiill retthe thennom mue thee forskicke tiill öffrighedenn, liighe thet samme om Saagnemendene, naar thee ere paamyndthe aff prouestterne huadt thennom tiillböer, *at the icke haffue holdet ordnunge och icke giffuis sognepresterne thend dell thennom bör athaffue,* vdenn thee tencke seg om, da mue de och steffnes indt for öffuerighedenn.

Saagnepresterne schulle indtföre for prouesterne huadt thennom skader, Sza schulle thee bestillet saa at aldt tyng kandt forenis fore leensmenddene och herritzsffogetherne, paa thet at Gudtzs ordt ey maa faae ith vntt rögtthe aff Saagneprestternis kiiff och treethe.

Naar nogennstedtzs begynder atfathes Saagneprester Tha schulle prouestterne tiidt fare meth thet snaristte for-mane faalcket tiill atfalde ind tiill thendt Herre Gudt och bede hannom at thee mue faae en godt Saagneprest. Sii-denn schulle thee paamyndne kiirckeuegerierne, huilcke thet tiillböer At thee schulle were ther om hoess biispenn och öffuerighedenn at thee saadann en mue faae.

Superintendenterne schulle (ther som thee ere) vdtlegge och predicke thendt hellige scriifft, skelne paa aandelig sagher, thee werdzlige forskicke tiill öffuerighedenn, huert aar holde thöser prestte moede, och ther forhøre thennom som thee haffue mistancke tiill, thee rethskaffne vdi thendt sande leerddom schulle thee stadtfeste, tuiiffuellagtige sagher schulle thee forclare, forlige thee vrethagtige, och ther som nogenn leerddom er vpuoxenn emodt Euan-gelium, Tha schulle the thendt offueruiindne och ned-dempe, Ther tiill met schulle thee offuerhøre thennom som ere loughlig kallede, och huilcke thee finde atgöre fyldtlestte, thennom schulle thee anttuorde prouesterne, naar thee ere sambyckthe aff öffuerighedenn, Szaa schulle prouesterne indføre thennom vtj theriss kiircker wedt thendt maade som för er sagdt. *och icke ander-ledis end som forskreffuit staar.*

Ther som Superintendenterne bliffue beffundene ther met at thee icke icke throlig naack göre theriss embede fullt, at thee lade seg forkrencke met gaffuer aff Saagne prestterne, eller och vdi andre maade findes icke saa öeruaagne tiill atgöre thet thee schulde som thennom biurde, tha mue thee effther thendt öffuerstte Superinten-dents skellning aff öffrigheden setthis vt aff embedet, och andre thee bedre och rethskaffnere ere igenn indt-sckickes, for thee schulle (effther som biisper böer) were forudenn oppenbare laster icke alldenniste tha naar thee vdtuellies, men och saa att effther thee ere bleffuene vdt-uolde, thee ey tha lade seg bemeercke met slemmerii, giirighedt, eller hoffmodt, Huilcke heer lade seg meercke met, och bliffue oppenbare offueruundene theer vdi, och ey raade ther boedt paa effther thee ere een siindne och andenn siindne atuaarede, thennom haffuer konninglig M^t reeth tiill lüghe som tiill nogre andre.

Fyre aff menige brödris församling mue were vdtkeestte tiill atudtuellegie Superintendenterne, huilcke schulle (effther thee haffue paa kalldet thendt hellige aandt) met alldt throescab lönlig emellom seg self vpneffne Superintendenterne, och saa schulle the före konninglig M^{tt} thee samme vpneffuende fore, At ther som konninglig M^{tt} behaffuer thennom, hanss naade tha stadtfester thennom, Ther som (och?) icke, hanss naade tha wille nedtslaaet, at thet ey saare bleffue beryghet om thennom.

Thersom och nogen Superattendent behoff göröis ther skulle alle sogneprester komme tilhobe vdi thet stigt vdi Superattendentens bolig tiugende dag nest effther at hand döder och affgangen er och ther skulle the samdregteligen giffue iiij sogneprester fulde magt at vduelge en anden som thee ther till kunde finde skickelig och the iiij skulle presentere hannum then öffuerste superintendent met theris breffue och schriffuelsse och ther som hand befnder hannum ther till at were duelig tha schall hand sende hannum till ko. M^{tt} at confirmeres Och ther som ko. M^{tt} thaa anammer hannum thaa schall hand befale hannum stigtet formiddelst hans nadis embitzmend Och schall biude och befale alle Saagneprester at the kiende hannum fore theris superattendent och at the were hanuum hörige och lydiige vdi the stycker som Superattendenten ere befallede.

VI.

Om Landtzs prestters bögher nogre sundderlige huilcke thee neppelige kunde tiil gaffuens ombedre.

Effther thii ther gaar saa idag vtallige vndne bögher vdt, aff huilcke ey alldenistte thee waanuttige men endt och saa thee som kunde ouffthe fulldt well skön, bliffue forgiffne, tha mue allde gode Saagneprestter bruge alldenistte thee bögher som ere mynddighe och wedtagne, at

thee ey vnder sandthetzs skyn inddricke wiildtfarelssze theriss faalck tiill stoer skade og forderffuelssze.

Thii schulle the furst for alldre andre haffue thendt hellige Bibel som er een kiillde ther alldt Gudelighedt och Gudtfrygtighedt skyder vtaff.

Ther nest D. Mortens postill, vdi huilckenn thennom vnderuiises huilcke lunde Euangelium schall handtles vdi kiirckerne.

III. Apologiam Philippi vdi huilckenn ther bestaaes och beuiises alldt Christendoms visse leerddom, och giffuis tiillkende hui mandt noget saaledis schall throe Och saaledis leere fraa seg.

IIII. Locos Communes Philippi, vdi huilcke thee nytheligeste och nödtörfsteligeste artickler, och steder vdi scriiffthenn paa thet letthiste och genistte vdtleggis.

V. nogenn baag ther börne leerddommenn er well forclaret vdi met D. Mortens myndtste Cathechismo, At thee mue wiide hnorledis thee schulle rettelig vplere vngdommen vtj thendt furstte grundt tiill gudelighedt.

Paa thet siiste schulle thee och haffue thendt baag vdi huilckenn thennom giffuis vnderuiising som schulle fare omkring at thee mue wiide, vdi huilcke stycker thennom bör sunderlig atuere well leerdde.

Offuer alth göres heer och for mange haandne, och sunderlig for Christendommen atholde wedt magt, behouff, een menighe Schole, saa er thet och alldelis nödtorfftiigt, at heer vdi Riiget vpretis ith höytiideligt, sköntt, allmyndeligt Collegium, eller och hielpis paa föder thet som nu er, och thet styrckes och bekreefftis effther thendt erlige sedt, som andre saadanne Scholer pleyghe, met fordeeler, och priuilegier, friheder och redelig vnderholdding.

Men wii haffue ith stoer haab her tiill at konninglig Maiestat schall well selfuer haffue stoer omhyggelighedt

for allt saadant, saa som hanss naade haffuer een stoer metfödt wiillig och kerlighedt tiill leerddom och gode baagelig kunster. Huilckenn woer keriste naadige Herre Gudt Fader for sin enbaarne Sönss skyllt beuaare oss lenghe, sundt, salig, och forudenn alldt skade. AMEN.

Item alle frigheder som Saagneprester predicanter och alle andre kirckernes och scholernes tienere och studenter her tiill hafft haffue Thennom skulle the och saa her effther vbrödeligen vdj alle maade nyde och beholde.

